PANAİT ISTRATİ

SÜNGER AVCISI

ÇEVİREN
YAŞAR NABİ

VARLIK YAYINLARI

Sünger Avcısı

Panait Istrati

Çeviren: Yaşar Nabi Nayır

Varlık Yayınları

Açıklama

Değer verdiğim bazı okuyucular, son günlerde, Mihail'den (1927) beri Adriyen Zografi'nin arkasını neden "kestiğimi" benden sordular. "Kesmiş" değilim, sadece "geri bıraktım".

Mihail'in ardından Adriyen Zografi'nin kendisi, hayatı ve ölümü gelecekti. Silik bir kahramanın hayatı ve ölümü, ama bunca silik varlıkları canlandıran ve Adriyen'in de hüviyetini meydana getiren İdeal aşkı dolayısıyla tanınmaya lâyıktı.

Halbuki Adriyen –ki benim– günün birinde susuzluğunun beklenmedik, akla gelmedik ve insafsız bir zehirle giderildiğini gördü: İdealini, kendisi gibi o idealle beslenmiş insanların çirkinleştirdiğine şahit oldu.

O zamandan beri bunu daha başka çirkinleştirmeler takip etti, daha başka değerli duygulara mezarlar kazıldı. Bugünki otuz yıllık bir ayrılıktan sonra, köyüme dönmüş bulunuyorum, bırakın da büyük bir hayatın harabelerini seyredeyim, kendimi toplayayım ve geç kalmadımsa, yeniden "yola çıkayım".

Hangi ufuklara doğru? Bir şey diyemem. Adriyen de bir şey söyleyemez. Ama dünya gene güzel ve insanların en çoğu hâlâ, hürriyetinden mahrumdur. Onları bir kere daha keştemiye ve sevmeye çalışacağız. O günü beklerken, şimdilik yıkıntıları eşeliyoruz.

Baldovinesti-İbrail, 1930
Panait Istrati

Sünger Avcısı

1907'ye doğru, Atina dolaylarında, şimdi adını hatırlayamadığım, Akropol'a yakın bir sokak vardı. Bu sokak o zamanki adını hâlâ taşımakta olabileceği gibi, değiştirmiş de olabilir, hatta adıyla beraber hiçbir iz bırakmadan kendi de ortadan kalkmış bulunabilir, çünkü sokaklar ve adları insanlardan pek daha ömürlü değildirler, hem doğrusu bunun bir ehemmiyeti de yoktur.

Hatırladığım ve alâkaya değer olan şey şudur ki, bu sokakta, o zamanlar kendi halinde bir aşçı dükkânı vardı, küçük taraçasının üstünde Akropol'ün tepesine oturtulmuş olan o şaşılacak mermer tapınak görülürdü. Ve harika bir eserin yakınlarındaki bayağı şeylerde daima rastlandığı gibi, bu meyhane Partenon Lokantası adını taşıyordu.

Taraçadaki bir masada güzel bir Yunan yemeğini yerken, genç yolcu Adriyen, oldukça haklı olarak kendi kendine şu suali soruyordu: "Aşağılık bir aşçı dükkânı eşsiz bir anıtın adından kendisine nasıl bir şeref payı çıkarabilir? Halbuki meselâ Nefis Biftek Lokantası gibi bir levha taşısaydı, yolcu burada iyi bir şeyler bulacağını anlardı." Ve, geveze huylu olduğundan, Adriyen, gözlerini masa komşularından birine dikti; o da güzel bir yemekle geçmiş zamanların bir harikası arasında ne gibi bir münasebet bulunabileceğini anlamamışa benziyordu. Fakat bu komşunun pek bezgin bir hali vardı ve lâf atmaya hiç de hevesli görünmüyordu.

Bu vaka Ağustos ayının sonlarına doğru geçiyordu. Karanlık basmaya başlamıştı ama Atina'nın içinde yattığı çukur hâlâ bir fırın gibi boğucu idi. Adriyen'in masa komşusu "soğuk bira ile bir paket cigara" istedi. Garson "cigara bulunmadığı" cevabını verdi.

Adriyen kutusunu yabancı adama uzatarak:

— Benimkilerden buyurun, dedi.

Beriki, sıkılgan, biraz şaşkın bir tavırla, kabul etti; teşekkürde bulundu ve ister istemez Adriyen'le konuşmak zorunda kaldı, Daha ilk kelimelerde,

ikisi de anladılar ki konuştukları Rumca, halis Atina ağzı olmaktan uzaktır.

Adriyen, Şarklılara has ataklıkla:

— Galiba Romanyalısınız, dedi.

Karşısındaki gülümsedi, yüzünün çizgileri değişti ve çok daha dostça bir edâ aldı.

— Evet, Romanyalıyım...

— Neresinden?

— Sulina'dan, ama uzun zaman Bükreş'te kaldım.

Şu geniş dünyada, çekingen yolcuların merakı çokluk, bu kısa konuşmanın hududunu aşmaz. Hatta çok kimseler, bu kadarcık bir merak da duymazlar. Sayıları hiç de kabarık olmayan bir kısım insanlar da, merakı biraz daha ileri götürürler. İlave ederler.

— Peki buraya ne yapmaya geldiniz?

— Tanımak, öğrenmek ve sevmek arzusuna kapılarak geldim.

— Hım!

— Hım!.. Ne acayip şey, değil mi?

Adriyen'le yeni ahbabı, bir çeyrek kadar yarenlikten sonra, Partenon Lokantası'ndan çıktılar. Birincisi en münasebet almayan sualleri sormuş, ikincisi uysal cevaplarla yetinmişti. Bütün bu cevaplar arasında Adriyen'in zihninde yer eden yalnız bir tanesi olmuştu: "Dünyayı görmeye çıktım."

Gecenin boğucu sıcağında ikisi de ses çıkarmadan yürüyorlardı. Adriyen zihnen arkadaşını tetkik ediyor ve bu cümleyi kafasında evirip çeviriyordu:

— Dünyayı görmeye çıkmış! Halbuki benim gibi kopuğun biri olacak! Vay canına! Kopuklar, böyle, dünyayı görmeye çıkarlarmış ha!

"Dünyayı görmek"le meşgulken hiçbir şey görmeyenleri hatırladı. Bir kısmı yanlarında bir tercüman, ellerinde bir rehberle, bir heykeli süzer, bir piramide tırmanır veya çürümüş bir tabut karşısında nazikâne esnerlerdi. Bunlar ahmak tercümanın ve allâme rehberin kendisine okuduğu mavalları "görüyorlardı." Pek iyi tanıdığı bir kısmı ise askerlikten kaçmış, evlenmişler ve sefaletle pençeleşiyorlardı. Bunlar istemeden "dünyayı görüyorlardı". Geriye bir başka zümre kalıyordu: "Dünyayı görmeye" çıkıp da birer serseri olanlar.

Adriyen arkadaşını bu üç zümreden hiçbirine yakıştıramadı. Bunun üzerine, onu kolundan tutarak Zapion bahçesinde bir sıraya sürükledi, yabancı adama sokuldu ve kulağına fısıldadı:

— Söyleyin bakalım: neden dünyayı görmeye çıktınız ve ne görüyorsunuz?

Adam cevap verdi:

— Ben büyük arzular ve küçük imkânlarla doğdum. Keşke bir alık doğsaymışım. Kör doğmak, hiç şüphesiz daha iyi olurdu.

"Ardından sonsuz acılar sürükleyen bir anlık zevk bizi dünyaya getirir. Hayatımın ve bizimle eğlenen hâdiselerin manasını anlamaya gayret ede ede hayatı yaratanın bir beyinsizden başkası olamayacağı kanaatine vardım. Yeryüzünü, yeraltını ve suları bir sürü âciz mahlûklarla doldurmuş olmasını yine affedebilirim: Gücü çok olanın patavatsızlıkları da çok olur. Ama bu mahlûkları yaradılışlarına hiç uymayan bir ömür sürmek zorunda bırakması, işte hoş görülmeyecek olan budur.

"Onun da yaptığı başka bir şey değil. Balıkları yeryüzüne attı ve onlara, 'Ağaçlara tırmanıp yiyeceğinizi bulun!' dedi. Kuşlara emir verdi: 'Siz denizlerin dibinde yaşıyacaksınız!'

"Babam Sulina'da kayıkçı idi. Anam, sekiz çocuğunu büyütmek için canını çıkarıyordu. Bunların yedisi birer ahmaktı, aklı başında olarak içlerinde bir ben vardım. Evet, ben. Bunu ispat etmek güç değildir.

"Kardeşlerim bugün, ana ve babalarının daima yapmış oldukları şeyi yapmakla meşguldürler: Aç kalmak korkusuyla çalışırlar; ölmek korkusuyla

yiyip içerler akıllarına öyle estiği için döğüşür ve ürerler. Bu yedi ahmağın ikisi zengin oldu. Hayat tarzlarından başka değişen bir tarafları olmadı – artık yaya yürümezler ve kiliseye muntazaman devam ederek bütün dini âyin esnasında uyuklar, ancak kilise hademesi kulakları dibinde: Kilise içiiin!... Yağ içiiiiin!... Mum içiiiin!.. diye bağırdığı zaman uyanırlar. O zaman Tanrı'yı hatırlar ve iki metelikle gönlünü ederek mahallenin nazarında itibarlarını arttırırlar. Ama ihtiyar, yoksul ana ve babaları soğuktan ve açlıktan ölecekmiş, ne umurlarında! Böyle şeylerden bahsederken kardeşlerim ve mahallelisi: 'Ne yapalım, Tanrı böyle yazmış,' derler.

"Ben başka türlü yaşamak istedim. On yaşındayken mektepten ayrıldım. Bir bakkala çırak girdim. Ekmek ve ançüvez çalarak geceleri eve taşırdım, ançüvezlerim para etmedi, zavallı ihtiyarlar öldüler, ben de yalnız kaldım.

"Şimdi, on üç yaşındayım. Etrafımda bir sürü kardeşler... Hepsi de ağabeylerimle aynı mayadan insanlardı, ister zengin olsunlar, ister fakir. Hep aynı hesap: Bir adam servet sahibi olmuş veya olmamış, yeryüzünde ne değişiklik yapar, yalnız yaya ve arabayla gittiğine, Tanrı için sadaka isteyen kilise hademesine cevap veriş tarzına göre haklarında mahallelinin hükümleri değişir, işte o kadar.

"Bu Tanrının eserinin kaç para ettiğini ilk defa o zaman anladım ve gönlüm bulandı. Bakkal dükkânını da, onun ançüvez fıçılarını da şeytana havale ettim. Limanda bir serserilik hayatına başladım, o zamanlar daha limanların bir ruhu vardı; sürüyle serseri köpekleri ve çocukları beslerdi. Köpeklerle çocuklar, aynı gezginci mutfakların etrafında dolanır, insanlardan aynı sofra artıklarını, aynı tekmeleri yer, ısınmak ve dostluğu ilerletmek için geceleri aynı barınaklarda yatardık.

"Bazen, sırtımı güneşe vererek yazılarını hecelediğim bir gazete parçası, bir kopmuş kitap yaprağı mavallar olurdu. Meselâ bir gün, rüzgârın sürüklediği bu yapraklardan birinde şunları okudum:

> "Memleketimin yurttaşları kanun nazarında eşittirler. Aynı haklara ve vazifelere sahiptirler."

"Henüz on beşime basmamıştım ve dudaklarım o zamandan gülmeyi unutmuştu, ama bu yalanı okuyunca makaraları koyverdim.

"O zaman bir römorkör kaptanı bana yaklaştı ve kendi kendime ne diye güldüğümü sordu. Ona kâğıdı uzattım.

— Bunda gülünecek ne var?

— Gülünecek şey değil mi, bay kaptan? Babamla anamı hatırladım: Kanun nazarında eşitmişler, aynı haklara sahipmişler. Ama sanır mısınız ki bu haklar, onları vazifelerini yaparken açlıktan ölmekten kurtarabilirdi? İşte onun için bana öyle geliyor ki bu satırları yazan beyinsizin biridir.

"Fakat yeryüzünde insan yalnız beyinsizlere rastlamaz. Römorkörün kaptanı bir insandı. Beni içinde yaşadığım o liman süprüntülüğünden çıkardı, bana, gemisinde insanca bir vazife verdi ve insanlık icabı olan zaaf anlarımda bir dost alâkası gösterdi.

"İlk günü bana dedi ki:

"— Çocuğum! Sana bir defaya mahsus olmak üzere bir hayat dersi vereceğim, bunu hiçbir zaman aklından çıkarma, iyi bil ki dünya, daha fazla değil, üç bölüğe ayrılır: Soğan kokan bir bıçakla ekmek kesilmeyeceğini kendiliğinden bilen insanlar vardır; sonra bir takımları vardır ki bunu düşünmezler, fakat başkalarından görerek öğrenirler; bir de bundan haberdar olmayan, görerek öğrenmeyen ve leş gibi soğan kokan bıçakla ekmek kesip yiyen veya yedirenler vardır. Dünya yüzünde adalet olsaydı, bunlardan birincilerin emretmeleri, ikincilerin bu emirleri yerine getirmeleri; sonuncuların da boyun eğmeleri gerekirdi. Bu suretle dünya mükemmelliğine yaklaşmış olurdu, halbuki hal böyle olmaktan çok uzaktır, çünkü hayatta mantıktan eser yok. Ne çıkar, sen selâmete ermek için birinciler gibi ol, yahut İkinciler gibi hareket etmeye çalış. İşte sana vereceğim nasihat bundan ibaret.

"Başka bir şey söylemedi. Ve Sulina ile Turnuseverin arasındaki bütün Tuna limanları arasında mekik dokuduğumuz altı sene zarfında hayatım çalışmakla ve insanca yaşamakla geçti, bir nehir römorköründe vazife

görenlerin bilmesi gerekli makine, ocak, tekne, boyama gibi işlerin hepsini öğrendim. Ama yalnız dümene bayılıyordum.

"Büyük nehirler büyük ruhlar gibidir: Dipleri hiçbir zaman aynı halde kalmaz. İşte hakiki gemicilerin asıl zevki de budur, çünkü hayattan anlayan biri için emin bir yol kadar hazin bir şey yoktur.

"Dümen başına geçebilmek için hayli beklemem icap etti. Beni sevmekle beraber, kaptan iyiliği kahve kaşığıyla dağıtanlardandı. 'Ölçüsüz iyilik,' derdi, 'hodbinlikten daha zararlıdır. Birine ebediyen size güvenebileceği hissini vermek ona iyilik etmek değildir!'

"Bununla beraber, beni teşvikten bir an bile geri durmuyordu ve dümene lâyık olduğuma kanaat getirdiği gün, bana onu emanet etti. Yani demek istiyorum ki paltosunu alıp çıktı gitti.

— Dostum, şimdi Sabır (bu römorkörün adıydı) sana emanet! Hoşuna gittiği müddetçe kaptanlık et. Günün birinde dünyayı dolaşmak arzusuna kapılırsan, gidebilirsin. Sen bir kürek mahkûmu olmaya namzetsin. Senin gayretin ve benim hayırseverliğim seni cemiyete faydalı bir adam yaptı. Bir diploman eksik. Bunu elde etmek için de sana karşı mızıkçılık etmeyecek bir mümeyyiz bulmam lâzım. Onu bulacağını ümit edelim.

"O mümeyyizi bulamadım. Hatta pek de aramadım bile, Kaptanımın beklenmedik ölümü ve askerlik hizmeti, üstüste gelerek, bana insanın daima kaderine döndüğünü ispat etti. Kader, bizim kendi yüreğimizden başka bir şey değildir. İnsan ne olacaksa o olur. Yüreğiniz ve imkânlarınız zayıfsa, size yüreğini ve imkânlarını verecek kudretli adamı nereden bulacaksınız?

"Römorkörün kaptanı ölümüne kadar bana kendi yüreğini ve imkânlarını vermek lütfünde bulundu. Bu suretle, altı sene müddetle, kaderime karşı gidebildim. Bu tatlı bir hayattı. Fakat bir rüyadan başka bir şey değildi. Çünkü "soğan kokan bıçakla ekmek kesilmeyeceğini kendiliğinden bilmek" beyhudedir. Kaptan derdi ki yeryüzünde adalet mevcut olması için 'emredebilmek de lâzımdır'; bu elimden gelmediği için her zamanki adam, yani emirlere boyun eğen oldum.

"Üç senelik askerlik hizmetim sırasında boyun eğdim ve yakayı zararsız kurtardım. Sonra şeytan beni dürttü. Partenon gibi ideali bir başka lokanta olan rastgele bir kadına kalbimi verdim. Öyle bir kadın ki düşmen daha baş döndürücü olsun diye seni en yüksek doruklara çıkarır. Kabahat onda değildi, bende de hiç. Tek kabahatim, düşmek oldu.

"Mert bir adamın altı senede meydana getirdiği ne varsa hepsi ve bilhassa insan hayatının birinci dayanağı olan çalışma hevesi, birkaç ay içinde yıkılıp gitti. Size kimse itimat göstermezken çalışmak neye yarar? Bu, bir telgraf direğinden aşağı olmak demektir. Telgraf direği, kendisine itimadı olan teli taşır ve bununla övünür. Ama siz!

"Bir telgraf direği kadar bile olamadığınız için siz de gidip, artık çocuk olamadığınızdan, köpeklerin bile sizden korundukları Sulina süprüntülüğünde kaderinize kavuşun. Yahut da gidin bir şeker fabrikasına odacı yazılın ve orada her zamanki gibi ahmak ve zengin olan, her zamanki gibi sünepe fakat emirler veren kardeşinizin kirli kafasını sipariş gişesine uzatarak sıkılgan bir tavırla mırıldandığını görün:

— Bayım... biraz şeker istiyorum.

— Babalık, der memur, burada şekeri kiloyla değil vagonla satarlar.

— Pekâlâ, bana üç vagon gönderin. Ben Sulina'nın toptancı bakkaliye mağazası sahibi falancayım.

"Yakışıklı memur sigarasını atar ve soğan kokan sünepe adamın karşısında esas vaziyeti alır.

"Siz de tası tarağı toplar başınızı alır gidersiniz.

"Şüphesiz oraya kalbinizi de beraber götürürsünüz. Ben de, daha fazlasını bulacağımı umarak intihap ettiğim o biçare Pire limanına öyle gittim. Tabiatıyla bu işten de memnun kalmadım.

"Yunanistan'ın 'kaptanları' bol fakat buğdayı kıttır. Pire rıhtımlarında, gemisiz 'kaptanlar' bir isli ringa balığı kemirir ve bir kayığın kumandasıyla

yetinirler, ama gene de mertlik satıp kimsenin kulak asmadığı hayali maceralar anlatmaktan geri durmazlar.

"Ben onları dinledim. Ve gördüm ki insan ruhunu kaplayan bütün sefaletler içinde en acı olanı, faciaya gülünçlük karışmasıdır. Gülünçlük, yıldırımın parçaladığı ağacın köklerinde bitmeye devam eden zehirli bir mantardır. Pire limanında, aç ve kılıksız adam biçareliğini unutur, kendisine efsaneler yaratır ve hayalle yaşar.

"İşte size bir amiral gibi böbürlenen gemi kaptanı Kir Dimitropulos'un muntazaman öğle yemeklerini yediği derli toplu bir lokanta. Bütün işsizler oraya koşarlar. Yemek yemeye güçleri yetmediğinden, bir kadeh ısmarlarlar, fakat o da gelmekte gecikir, çok kere de hiç gelmez, çünkü dükkân sahibi bu ehemmiyetsiz parayı bile verebileceklerinden şüphe eder. Bu onların umurunda değildir. Çok kös dinlemiş insanlardır. Kir Dimitropulos'a bir şeyler söylemeye can atarak etrafını alırlar, gemiciliğin güçlüklerini birer birer sayarlar, hiç vaki olmamış yiğitlik maceraları icat ve bunları dalkavukluğunu ettikleri adama izafe ederler ve o kuzu kızartmasını yutarken onlar da salyalarını yutarlar.

"Bazen biçare adamlar yalnız kaldıklarını fark ederler. O zaman hemen işsiz güçsüz 'kaptanlar'ın kahvesine koşarlar ve orada hep bir ağızdan konuşup pek güzel anlaşırlar, çünkü burada kuzu kızartması bile yoktur.

"Bunlar içli insanlardır, arzuları geniş, imkânları dar kimseler.

"Fakat yeryüzünde içli olmayanlar da vardır. Cırlak böceğinin yanı başında dala sarılmış zehirli yılan durur. İnsan yılanının küçük arzuları ve aşırı imkânları vardır.

"Nisan ayında bir ikindi vakti, aç karnına limanda dolaşırken, bir adam bana yaklaştı:

— Çalışmak ister misin?

— Evet, isterim. Ne işi?

— Sünger avcılığı. Suriye sahillerinde, İskenderun yakınlarında.

"Düşünüyorum: 'Neden ille Suriye sahillerinde?' Bunu kendisine soruyorum. Bana cevap veriyor:

— Çünkü adalar denizinde avcılar pek kalabalıktır. Orada beyhude vakit kaybetmiş oluruz.

— Kaç para veriyorsunuz?

Gözlerimin içine bakıyor, bir zehirli iğne gibi, aylığı söylüyor ve ilâve ediyor:

— Üç aylık av mevsimi için tamamı peşin ödenir.

"Ağzım açık kalıyor. İşsizlerin kum gibi kaynaştığı bir memleket için verilen para pek fazlaydı. Adamın yüzünü tetkik ediyorum. Deniz rüzgârlarının çatlattığı muşambanın altında sakin, alelade bir adamdı. Ama zehirli yılanın da başı ötekilerden pek farklı değildir. Kobra, ancak kuyruğuna bastığınız zaman kızar ve doğrulur. İnsanlarsa, sizi ısırmak için bunu beklemezler. Güzel, büyük ve doğru olan şeye doğuştan küsmüşlerdir.

"Beni tutan adamın bu cömertliğini, sünger avcılığının maden ocağından kömür çıkartmaktan daha güç oluşuna verdim. Bizim memlekette dedikleri gibi ayıyı ininden uğratan açlığı hesaba katsanız bile, sirke ile sinek tutulmaz. Pire'de açlık kopuğu meyhaneden dışarı uğratır ve güneşin altına serer.

"Onlar gibi güneşle, hayali maceralarla ve bir ahtapot kolu ile karnımı doyuramadığımdan, yabancının teklifini kabul ettim.

"Bunu kabul etmeme açlık kadar kudretli bir düşman yardım etti: Bu, başka memleketleri tanımak için duyduğum arzu, daha iyi şartlar içinde yaşayabileceğini mümkün sandığı anda her içli serseriyi mahmuzlayan o zaaftı. Bu, Pire'nin baldırı çıplaklarına, birçok sefer ve birçok yerde bir gemiye kumanda ettiklerini, silâhlı maceralara karıştıklarını sandıran aynı kuruntunun eseridir.

"Suriye... Büyülü söz... Bütün büyülü sözler pahalıya mal olur.

"Her yerde para dağıtan ve bir yılan gibi susan bizim patronun yanında, üç aylık zindanım için gerekli şeyleri tedarike çıktım. Ne de olsa sevinmiyor değildim. Beni öldürecek değiller ya, diyordum. O da biraz neşelendi, hele rıhtıma yakın bir yerde demirli olan gemiye götürmek üzere bizi kayığa doldurdukları zaman hani keyfine diyecek yoktu.

"Gemide, patronun neşesi kaçmadı, ama ben neşemi kaybettim. Korsanın kurmay heyetini teşkil eden on kadar asık suratlı kaba herifi görünce Suriye'nin hayalevimde süslediğimden daha az büyülü olacağını sezer gibi oldum. Çok geçmeden, hakikatle yüz yüze geliş bana dünyanın kaç köşe olduğunu anlattı.

"Gerçi bu on haydutla efendileri kendilerinden şüphe ettirecek bir şey yapmıyorlardı. Dürüst hareket ediyorlardı. Ama gene de, onların izbandut yapıları ve hayvanımsı suratlarıyla güvertede dolaştıklarını, az konuşup rumuzla anlaştıklarını ve sinsi bir tavırla gülümsediklerini gördükçe, vicdanlarının esnekliğinden şüphem kalmadı.

"Bu köhne teknede benim gibi daha beş baldırı çıplak vardı. İki Rum, iki genç Ermeni ve bir Senegalli. Bir peksimet geveleyebildiklerine memnun olan Rumlar kayığın kumandasını üzerlerine almışlardı ve takip edilecek yol hakkında çekişiyorlardı. İçine muhakkak surette düşmüş olduğumuz tuzağı fark eden yoktu.

"Ondan sonraki günler içinde, daha dört serseri bu beklenmedik nimetin kemendine düştü ve gemiye getirildi. Bunlar iki İtalyanla iki yeni Rumdu. 'Gemi'nin istikameti hakkında açılan manasız münakaşaya yüksek bilgileriyle hemen karıştılar ve beklenmedik 'kaptanların' sayısı bir hamlede dörde çıktı. İtalyanlar, bir defa karınları doyunca, more oyununa kendilerini kaptırdılar. Artık aynı kadere bağlı on mahpustuk ama, ben yalnız kaldım.

"Tayfalar bu suretle tamam olunca, ertesi günü, akşama doğru, güvertede madeni bir ses işitildi:

— Haydi! Demir al!

"Bu bir hayal gecesinde çakan hakikat şimşeği oldu. Oyunlar, kahkahalar, yarenlikler bir hamlede kesiliverdi. On kişi olan bizlerin karşısında dövüşe

hazır vaziyette on bir adam duruyordu. Bizim ellerimiz boştu. Onlarsa, haberimiz olsun diye, tabancalarını bellerine görünecek şekilde asmışlardı.

"Benim, kendi hesabıma, bundan haberim vardı ve işin o raddeye gelmesine meydan vermedim. İlkönce ben ayağa kalktım. Fakat geç anlayışlı olan öteki biçareler hâlâ hayretten kendilerini alamıyorlardı. Sihirlerin birdenbire bozulduğunu görüp geminin açılmasına o kadar istemeye istemeye çalıştılar ki, kıçlarına savrulan birer tekme, küçük topluluğumuzun mahiyeti hakkında gemide hâlâ kalmış olan yanlış anlamayı da açıkça kesip attı.

"O zaman bilmem hangi arkadaşın sesi kulağıma fısıldayarak sordu:

— Senin de resmi mukavelen yok mu?

— Mukavele mi? Bizim gibi süprüntülükten toplanmış adamlarla mukavele yapmazlar.

"Biz uzaklaşırken, limanı tehditlerle dolu bir gece kaplıyordu. Bizim tekne sinsi bir yılan gibi hissettirmeden süzülürken en uzakta, ufukta, batan günün son ışıkları yeryüzünün yaralanmış kalbini bir kan dalgasıyla örtüyordu.

"Günlerce ve gecelerce gökle deniz arasında yüzdük. Her türlüsüne rastladık: Kırlangıçlar gibi süzülmemizi temin eden müsait rüzgârlar; çok gerilememek için zorlu bir gayret harcanılmasını gerektiren ters rüzgârlar; bizi bir şamandıraya çeviren durgunluk anları.

"Tanrı bilir ya, doğrusu tatlı bir iç hazzıyla dolu anlarım olmadı değil, bu anlarda, tam bir köle hayatı yaşadığım halde, ruhumda hayata karşı bir minnet duygusunun kabardığını duyardım. Bu hal, işte o durgunluk sıralarında, zorba âmirlerimizin aciz içinde kıvrandıkları zamanlara rastlardı. Ama bu pek seyrek olurdu, çünkü köleliğini bilen adamın içinde minnet duygusunun uyanması için bir mucize lâzımdır. Bedenlerimizi harap edip ruhlarımızı çiğnemekte deniz, gök ve insanların el birliği ettiği sıralarda ise köleliğimizden fazlasıyla haberdar bulunuyorduk.

"İşte her günkü hayatımız böyle geçiyordu. Bazen o kadar bitkin hale geliyorduk ki, yemekten bile iğrenirdik. Zaten sıcak yemeğin yalnız kokusu bize kadar geliyordu. Öylesine yalnız bizim zorbalar yiyordu. Biz peksimet

ve konservelerle geçiniyor, arada bir taze balık çorbası içiyorduk. Pire'deki miskinlerin miskin olmakta ne kadar hakları bulunduğunu o zaman anladım. Çalışsınlar çalışmasınlar, paylarına düşecek bir isli ringadan başka bir şey olmayacağını biliyorlardı.

"Kölelik arkadaşlarımdan biri bir gün bu gerçeği doğrulayarak bana aşağıdaki hikâyeyi anlattı. İplerden harap olmuş ellerine bakarak dedi ki:

— Bilirsin, iki köpek rastlaştı mı, birbirinin önce burunlarını, sonra da arka taraflarını koklamak âdetleridir. Bu medeni hallerini anlamak için başvurdukları bir usuldür.

"İşte, günün birinde, aç ve uyuz bir sokak köpeği, semiz ve temiz bir süs köpeğine rastlar. Hudut nizamlarına uygun olarak, iki yabancı birbirlerinin burunlarını muayeneden geçirdikten sonra hemcinslerinin takım taklavatını yoklamaya koyulurlar, süs köpeği hemen iğrenerek geriler.

"Sokak köpeği sorar:

— Ne o? Hoşuna gitmedim mi?

"Öteki kızar:

— Tüh! Ardın ne çirkin ve pis.

"Uyuz cevap verir:

— Hakkın var, dostum. Ama de bana bakayım: önümde iyi ve temiz olan nem var ki, ardım güzel ve hoş olsun? Senin gibi dolgun kemiklerim mi var? Sıcak bir yatağım mı? Bir okşayanım mı? Hasta olunca kimseden yardım bekleyebilir miyim? Ön tarafımda bütün bunlardan hiçbiri olmayınca, nasıl istersin ki ardım parlak olsun?"

"İnsan uyuzları da neden parlak olsunlar? Ve neden pantolonlarının yırtıklarından utansınlar? Utanç bir çiçektir ki, haysiyet adı verilen toprakta yetişir, haysiyetse ancak bulunabileceği yerde bulunur.

"İnsan uyuzunun irapta mahalli mi vardır?

"Bugün sünger avının nasıl yapıldığını bilmem ama, yirmi yıl önce denizden sökülen her süngerde avcısının kanından bir damla bulunurdu.

"Lübnan dağlarının göründüğü günün sabahı, bizi neler beklediğinden habersiz, göğü, toprağı ve bizi ağırlayan martıları sevinç haykırışlarıyla selâmladık. Efendilerimiz, içlerinde sakladıkları iblisi selâmladılar ve sessizce, halatlarla bıçakları hazırladılar.

"Akdenizin bu taraflarında geniş sahalarda denizin dibi su yüzüne on beş, hatta on metreye kadar yükselir. Burası süngerce en zengin yerlerden biridir, bu ıssız körfezlerde balıkçı kayıklarından başka bir şey görülmez.

"Burada denizin her kare metresi, yüzüne fırlayan bir hava kabarcığı görmüştür ki, sönerken içinden, suyun dibinde bir süngeri koparmak için çabalayan adamın göğsünden beşeri insafsızlığa karşı kopmuş sessiz bir inilti çıkar. Birkaç ay sonra, bu sünger de şu yer yüzündeki pisliklerin bir katresini temizlemeye gayret edecektir. Adamla süngerin çektikleri zahmet boşunadır, çünkü bakınız:

"Sancak ve iskele taraflarına dizilmiş on cellât halatı ve bir adamın hayatını ellerinde tutmaktadırlar. Anadan doğma çıplak olan yüzücülerin elinde kısa ve çok keskin bir bıçak vardır. İp koltuklar altından geçer. Adam sırtında içindeki acılardan çok daha hafif, fakat günahlarından çok daha ağır safra taşır. İşte o kadar.

"Av yeri seçildikten ve gemi demir attıktan sonra, kaptan iskandile başlayarak bağırır:

"— On iki metre! Sekiz! On üç! On bir! Dokuz!

"Onun arkasında ve her haykırışında bir köle emre amade durur: Göğsünüzü havayla güzelce şişirir ve bir anda suyun dibini boylarsınız; burada, açık gözlerle, bir iğnenin inişini ve nereye konduğunu görebilirsiniz.

"Denizin dibi her boyda süngerlerle döşelidir. Adam en büyüğünü avuçlar ve kesmek ister. Ama sünger, bütün mahlûklar gibi, canını vermek istemez, kendini korur. Korunma silâhı içini dolduran ve civa gibi avuçtan kaymasını

temin eden yapışkan sıvıdır, kökü de kayaya sımsıkı tutunur. Sünger avının en acıklı tarafı budur: Göğsünüze doldurduğunuz hava çabucak tükenir, yürek çatlarcasına vurur, kulaklar uğuldar, gözlere ölümden önceki perde inmeye başlar.

"O zaman, sizi ne beklediğini düşünemeden, havadan başka bir şey düşünemeden, süngerli veya süngersiz işaret ipini çekmek zorunda kalırsınız. Hava, hayatın o büyük hazinesidir ki insan hâlâ yakalamaya muvaffak olamamıştır.

"Gemiye çıktığınızda, talihiniz güzel bir sünger çıkarmanıza yardım ettiyse, bir iki dakika dinlenmenize müsaade ederler ve bu dakikalar size sevilen bir kadının okşayışı kadar tatlı gelir. Getirdiğiniz sünger kötüyse veya eliniz boş döndüyseniz, çıplak kaburgalarınıza indirilen bir yumruk, sizi hayata ve yaratıcısına lânet ettirir.

"Canınızı yakan, yumruğun acısından ziyade duyduğunuz kin ve bıçağınızı zorba herifin, karnına daldırmak arzusudur.

"Duydukları kine dayanamayarak tehlikeyi unutup bıçağa sarılan bedbahtlar olmuştur. Bunlar bir dakika sonra, kalpleri bir kurşunla delinmiş olarak denizin dibini boylamışlardır.

"Bizim gemide, yalnız bir köle bu isyan anını hayatıyla ödemeye cüret etti. O bize örnek oldu, fakat biz kendisini taklit etmedik. İnsan korkaktır: O hayata sarılmadığı zaman, hayat ona sarılır, hep bir hesap. Çünkü yaratışın gayesi yeryüzünü haysiyetli insanlarla değil, hayvanlarla doldurmak olmuştur.

"Biz, esir hayvanlar, dalgıçlık vazifemizi yerine getirmeye devam ettik. Süngerler çıkarmak ve biraz nefes almak, eli boş dönmek ve dayak yemek. Uzaklarda İskenderun, Mersin, kıyıları bize bir adanmış ülke gibi görünüyordu. Orada insanlar miskinlik etmekte hür, açlıktan gebermekte hür, hâsılı hürdüler!..

"Bizi üç ay için tutmuştular. Aynı fiyata dört ay çalıştırdılar ki, fitil olup bir hafta ayılmadılar. Hakikat kafalarına dank dediği zaman, başka bir nimetin

kemendine düşmekten, Tanrı bilir hangi yeni ava sürüklenmekten başka bir işe yaramaz hale gelmişlerdi.

"Ben onlar gibi yapmadım. Bir daha hiçbir kurnazlığın tuzağına düşemedim. Şurası da var ki irapta mahalli olmayanlar arasında kaldım.

"Ama gökten düşen bir taş parçası yeryüzünde bir mısır tanesini veya irapta mahalli olan bir adamı ezmiş, Tanrının nesine gerek?"

Bakır

1909 baharı hayatımın en çetin devrelerinden biri oldu. Kahire'deydim. Nisan sona eriyordu. Evler pencere kanatlarını kapıyorlardı. Sokakta, umumi yerlerde, Avrupalılar ve onlarla birlikte iş bulma imkânları gitgide azalıyordu.

İskenderiye'ye gidip oradan bir vapura atlayarak kaçacak param yoktu. Bir aydan fazladır ne iş bulursam onu yapıyor, zamanım beklemek, can sıkıntısı ve ümitsizlikle geçiyordu. Cumartesi akşamlarının dolgun haftalığı ve onu takip eden ıspanaklı kuzu, artık sadece bir hatıraydı. Gök ateş. Yer ateş. Ne gökten hayır vardı artık, ne de yerden.

Ama gene de bu gündelik hayrı aramaktan geri durmadım.

Kahire civarındaki Helyopolis'te geniş ölçüde inşaat olduğunu biliyordum. Gerçi bu bir kürek mahkûmu işiydi, ama bizde derler ki, "Güzeli öpmeyen sümüklüyü öper." Helyopolis'te bu "sümüklü"yü bulmaya ve ister istemez öpmeye gittim.

Gözlerimin önüne serilen harikalar karşısında hayretten dona kaldım. Çorak topraktan, kumlu çölden, tamamıyla yeni bir şehir fışkırmıştı. İşlenmiş taşla betonarmeden evleri, sarayları, müessesleriyle bir şehir. Mütenazır geniş caddeleri vardı. Henüz çekirdek halinde bahçeler, emzikle beslenen ağaçlar, tropik güneşine karşı mertçe karşı koyuyor, kumların arasına dökülmüş bir avuç kara toprakla sönmez bir ocaktaymışlar gibi durmadan üstlerine dökülen suyu arsızca içiyorlardı.

Issızlık... Issızlık... Kimseler yoktu. Yalnız işçilerle mimarlar. Birinciler asık suratlı, yorgun bir haldeydiler. İkinciler, mantarlı şapkaları başlarında, iki bardak bira arasında, seslerini çıkarıyor, boğazları kurumuş, vücutları bitkin adamlarını gayrete getiriyorlardı. Bunların arasında, temel harçlarını yoğuran Sudanlıların artık insana benzer tarafları kalmamıştı. Birer hayvan manzarası almışlardı. Üzerinden iri ter damlaları akan kapkara yüzler.

Yeryüzü boşluğuna yalvaran kanlı gözler. Tempoyla kalkıp ağır aletlerini indiren kollarla birlikte hep bir ağızdan uluyan acınacak sesler.

Onlar için Tanrı yoktu, çünkü insanoğlu onu öldürüyordu. 1909'un Helypolis'i işte buydu.

Güneşten korumak ve insan zalimliğinin eserlerini daha fazla seyretmemek için gözlerimi kapamıştım. Şimdi anlamıştım: İş, burada katildi. Yaşamak için öldürmek. Yaşamak için ölmek. Yaşamak için her lahza ölmek... Başka ne? Böyle bir iş günü ve böyle bir emek karşılığında bana ne teklif ediyorlardı? İki şilin! Büyük şey!

Geniş bir meydanın parkına bakan bir binanın gölgesine oturarak uğraşmaktan vazgeçtim ve hemen, sefaletim bana tatlı geldi. Beyhude uğraşma insanın ruhunu harap eder. Önüne geçilmez bir felâketi kabul ettiğimiz zaman kuvvetli oluruz. Felâkete meydan açın! Saadet bile, ne de olsa, bazen onun ardında kalmaya mecburdur.

Yoksulluğumun tadını çıkarıyordum: Bu bana gözlerimin önündekine benzer altı günlük bir meşakkatin mükâfatı olan ıspanaklı kuzudan daha lezzetli geldi. Yok, açlığın kendine göre iyilikleri var.

Fakat oturmuş yalın güneşin altında yanan güzel meydanı seyrederken beni en çok rahatsız eden susuzluktu. Birkaç saatten beri durmadan su içiyor ve bütün fıskiyelerde üstümü başımı ıslatıyordum. Ama ben içtikçe susuzluğum artıyordu. Ah, ben de bir bardak bira veya hiç değilse, yarım kuruşa bir soda içebilseydim! Yirmi para... Bir şey değil ama, cepte varsa!

Bununla beraber, biliyordum ki, hayatımda nice defa arzu ettiğim şeye nail olamamıştım, fakat henüz tanımadığım bir Tanrı, hemen her seferinde, benden para istemeden susuzluğumu giderirdi. Ama gene de benden yirmi metre mesafede, mükemmel bir tezgâhın kurulu durduğu o güzel dükkâna[1] umuda, kalbi parçalayan o umuda, kapılmadan bakıyordum. Nikeli pırıl pırıl yanan tulumbalardan her türlü soğuk içecekler akıyordu.

Bu dükkânda bir adam vardı. Meydana çıktığını, limonatalar dağıttığını, sonra içeride karanlıkta kaybolduğunu görüyordum. Bu adam, bu satıcı, kalpsiz olabilir miydi? Bunu umacak kadar ileri gittim. Canlı ve becerikli,

bodur ve atik, bir serçeden daha kalın kara bıyıkların çizgilediği yağız bir yüz; dudakların ucunda pipo, kasket çit gibi sık kaşların üstüne inmiş: Bu halis bizim tarafların çingenelerinden bir örnekti.

O beni görmüyordu, bir şey görmüyordu. Kendisine bir portakal şerbeti ısmarlayan müşteriyi bile görmüyor gibiydi. Bakışları kim bilir hangi hülyaya, kendi hülyasına dalıp gitmişti.

Keyfim yerinde, pahalıya mal olan hürriyetime sahip, dar kafesinde çırpınan bu adamın geniş yapısını seyrediyordum. Sonra, usulca kalkarak dükkânının etrafında dolanmaya başladım.

Tezgâh ne kadar güzel olursa olsun bende ancak susuzluğumu gidermek ihtiyacını uyandırıyordu; fakat dükkân ve onun renkli camları susuzluğumu bile bana unutturuyordu. Bu, aşkın meydana getirdiği ve iptalânın bezediği bir mücevherdi.

Baştan başa oymalarla süslenmiş, cilâlanmış, yağa doyurulmuş, sert tahtadan yapılmış olan bu pavyonun, camları olmasaydı, bir fevkalâdeliği yok denebilirdi: Canı olmayan ve konuşmayan bir heykel gibi katı güzelliği içinde donmuş güzel bir şey. Camlar onun ruhuydu. Onlar konuşuyordu. Hem de ne cerbezeli, ne cihanşümul bir dille!

Bir beyzinin içinde tropiklere has bir günbatısı bir yangın gibi tutuşuyordu. Bir başkasında, muhteşem bir buz dağı, neşeli ve mahzun, kaderine doğru kayıp gidiyordu. Karşı karşıya duran dört köşe çerçeveleri içinde, Balkan işi bir kilimin üstüne yatmış bir çingene kızıyla kaplan postuna uzanmış bir Hint rakkasesi, aynı ihtiraslı rüyaya dalmışlardı, onların üstündeyse genç bir çoban (Rumen mi? Bulgar mı? Sırp mı?), güzel bıyıklarını rüzgâra vermiş, kalpağı ensesinde, saçları karmakarışık, alaycı bir tavırla onları seyrediyor. Ve her yanda, en kenarda kalmış köşeciklere kadar, uzak memleketlerin manzaraları, ihtiraslı yüzler, kuşlar ve hayvanlar ahenkli bir bütün içinde birbirini takip ediyorlardı.

Bir çölün ortasında, esmer binaların ortasında, bu dükkân bir şiirdi. Hırsız sanılmayı göze alarak usanmadan çevresinde dönüp dolaşmaya başladım; sonra, susuzluk beni limonata muslukları önünde mıhladı. O zaman, satıcı yıldırım gibi dışarı fırladı; ateşten bakışları gözlerimi burguladı. Anladım ki

dükkânının etrafında dolandığımı görmüştü. Ona hakiki çehremi gösterdim, susamış bir adam çehresi. Kaşları arasındaki derin çizgi gevşedi. Bana Arapça sordu:

— Ne istiyorsun?..

Sesi sevdiğim, tanıdığım seslerdendi. Ona, belki bilir diye, Rumca cevap verdim:

— Susuzluktan ölüyorum, on param yok.

Bana koca bir bardak limonata verdi. Ben tadını çıkarmak için yudum yudum içerken çekinmeden, açıkça beni süzüyordu. Hoşlandığım bir adamın böyle süzmesini severim.

Sonra, birdenbire, Rumca sordu:

— Hangi memlekettensin?

— Romanya'dan.

— Ya! Romanyalısın demek!

Bu cevap hoşuna gitmişti, bana hemen düzgün konuştuğu ana dilimle hitap etti. Fakat Rumen olmadığı belliydi.

Hemen orada, kısa ve sıcak bir sorguya tâbi tutuldum: Bir yabancı dost sorgusu. Samimi cevaplarım, hissediyordum ki, bir insan kalbine hitap ediyor ve orada izler bırakıyordu. Ben de bana, "hayvanca olmayan bir iş" bulabilir mi, diye ondan sordum. Hepsi bundan ibaret.

Limonatacı sorduğumu işitmemiş göründü. Piposu elinde, bıyıklarını buruyor ve dalgın düşünüyordu. Bundan alınmadım. Bekledim. Düşünceli bir tavırla sözlerimi tekrarladı:

— Hayvanca olmayan... bir iş... Hı! Doğru! Hayvanca olan işler var.

Sonra:

— Dükkâna gelin! dedi.

Bu harikayı içinden göreceğime memnun, peşinden yürüdüm.

İçeride hiçbir eşya kalabalığı yoktu. Zaten dört kare metrelik bir beşgen saha içine fazla bir şey koymak da mümkün değildi. Fakat o bütün satıcı dükkânlarının içindeki hercümerci burada da bulacağımdan korkmuştum.

Halbuki burası, onu inşa eden kadar güzel bir sanatkâr kafesi idi.

Bir elbise askısı, bir iskemle, bir koltuk ve üstü kartonlar, boya tüpleri ve kalemlerle dolu bir masa. Bir köşede, külleri altında uyuklayan kahve mangalını görerek hayrete düştüm. Fincanlar ve ibrikler çok temizdi ve muntazam dizilmişti. Dükkâncı hemen bunlarla meşgul olmaya başladı. Halis kahvenin güzel kokusu burnumu okşarken, hayran gözlerim, ne kusursuz bir sanatla işlenmiş oldukları ancak içeriden fark edilen renkli camlar üzerinde kayıyordu. Işık, renk, zevk, koku ve kaynamakta olan kahvenin tatlı mırıltısına kadar her şeyin ahenkleştirdiği, her şeyin aşk ve iptilâ olduğu bir hava ile dolu idi burası.

Dostum, bana kahve ve cigara verirken sordu:

— Hoşuna gidiyor mu?

Alt yanını düşünmeden:

— Bu dükkânı çok beğendim, dedim.

Basit bir şeyden bahseder gibi:

— Benim eserimdir, dedi, planı da işçiliği de benim. Hepsi benim elimden çıktı.

Hayranlığım son haddini buldu:

— Demek, siz de meslektensiniz...

— Hiç de öyle değilim, fakat şimdi bunu bırakalım! Sen söyle bakayım, bugün yemek yedin mi?

Ona doğrusunu söyledim. Sonra, bana hakiki değerini hissettirmiş olan bu adamın karşısında, heyecana kapılarak bütün içimi döktüm, kendimi olduğu gibi gösterdim.

İkimiz de oturuyorduk. Gözleri yan kapalı, yüzü kızarmış, kıllı ve âdeta hareketsiz elleri üstünde mavi bir ışık hüzmesi raks ederken, sözümü kesmeden zevkle beni dinliyordu.

Akşam karanlık basarken istemeyerek birbirimizden ayrıldık.

Sonraları, oraya sık sık gider oldum! Ve şimdi, kalbimi kendilerine açmış olduğum bunca insanlar gibi, o adamı düşünürken kaderimin nasıl bir mucizeyle beni ebedi bir haydut, garip bir serseri ve hatta bir kürek mahkûmu yapmadığına hâlâ şaşarım, böyle bir şeyin olması o derecede kolaydı ki. Ben, kaderime yol çizmek için bir parmağımı bile kımıldatmadım, bununla beraber birçok defa uçurumun tâ dibine kadar yaklaştığım oldu.

Helyopolis limonatacısıyla ahbap olmakla bu uçuruma çok daha yaklaşmış oldum. Hiç tanımadığım bu adam bana mazisi hakkında katiyen bir şey söylemezdi. Fakat halden çok bahsederdi. Ve tasavvurları tam zevkime göreydi.

— Hoşuma gidiyorsun, Panait, derdi. Biz aynı hamurdan yoğrulmuş insanlarız. Bana bu derece benzeyen bir adama hiç rastlamamıştım. Seninle serserilik etmek, dünyayı dolaşmak isterdim!

Cevap verdim:

— İyi ama, serseri hayatının ne kadar çetin olduğunu görüyorsun: Çok kere insan, didinir didinir de gene açlıktan geberir.

— Benim yanımda açlıktan gebermezsin, didinmeye de hâcet yok...

— Tanrı bilir! İnsan her yerde tarapana[2] gibi işleyen dükkânlar kurabileceği bir Helyopolis'e rastlamaz.

Tarapana derken, onun can alacak noktasına dokunmuş olduğumu bilmiyordum. Sadece limonata satışının iyi gittiğini, işlerinin yolunda yürüdüğünü söylemek istemiştim ki, bu da bir hakikatti.

Arkadaşım biraz bozulur gibi oldu ve dedi ki:

— Bende tarapananın türlüsü var... Hem de bunlardan çok daha kolay taşınır olanları! Meselâ şunun gibi pipolar yapmasını bilirim. Bu nedir biliyor musun?

— Deniz köpüğü...

— Değil mi? Ama değil: Sadece doğrama tozu. Fakat bu pipolar limanlarda sıcak ekmek gibi sürülür, hem de inanılmayacak fiyatlarla. Satılan tek bir piponun kârı senin bir günlük geçimini temin eder, çünkü sade kârdan ibarettir. Halbuki bir meyhanede, beş dakika içinde yirmi otuz tanesini satmak işten bile değildir! Ne dersin? Şaşılacak şey değil mi?

Öyleydi, şüphesiz, ama... Beni çok uzaklara götürmek istiyordu:

— Hindistan'a gideriz, diyordu, Zanzibar'a, Çin'e, Okyanus yollarında dolaşırız.

Zavallı anamı düşünüyordum: Uzun yıllar beni göremezse kederinden ölürdü. Bununla beraber, böyle maceralara girişmeye ne kadar can attığımı Tanrı bilir! Ama ya anam!.. Acıklı bağ... Belki, aynı zamanda benim kurtarıcımdı o!

Heyecanlı, samimi, hasbi bir eda ile, anamın memnun olacağına beni iknaya çalıştı:

— Para tutacağız... Ne zaman canımız isterse memlekete döneceğiz. Hem ona istediğinden çok mangiz göndeririz.

Onu fazla hayalperest buldum ve itiraz ettim:

— A! Yok, ahbap! Demiri altın pahasına da satacak olan, serseri hiçbir zaman milyoner irad sahibi tarzında para tutamaz. O yüzden ne istediği yere

gidebilir, ne de hasretini çekenlere yardım edebilir. İyi kötü geçinip gideriz... Hiçbir zaman yarınımızdan emin olamayız.

Bu mesele daimi münakaşa mevzuumuzdu. Rastgele yola çıkmamızı istiyordu. Ben de kendisine artık tiksinmiş olduğunu söylediği dükkânını, tarapanasını muhafaza etmesini tavsiye ettim.

Her taarruz gecesinden ve benim karşı taarruzumdan sonra, daima söz götürmez ve ikna edici bir delil dilinin ucuna kadar geliyor da kendini zor tutuyor gibi görünürdü. O zaman yüzü büzülürdü; dudakları, aciz içinde kapanırdı; gözleri kıvılcım saçardı. Dakikalarca, sesini çıkarmadan, bıyıklarının ucunu kemirirdi.

— Ah! Mendebur! Sana mangiz tutacağız dedim ya işte o kadar! Mangiz tutacağız! Sonra da keyfimizin istediğini yapacağız! Bana inan yahu! Neden bu kadar inatçısın?

Anlamıyor ve istemeyerek katlandığı bu ihtiyatlı hareketi yüzünden müteessir oluyordum. Menfaati hiçe sayması, geniş cömertliği, samimi dostluğu olmasaydı, yarını olmayacağını tahmin ettiğim bir yolculuğa beraberce çıkmamız hususunda bu kadar ısrar edişine bakarak ona Tanrı bilir ne türlü sinsi maksatlar yorabilirdim… Halbuki bu adamın dürüstlüğüne, candan arkadaşlığına kalıbımı basardım. Bugün, ki her şeyi biliyorum, gene aynı şekilde hareket ederdim. Zira günün birinde işin içyüzünü öğrendim ve ona hak verdim.

Haziran başlarındaydık. Bir haftadır her gün tezgâh başında onun yerini tutmaya geliyordum. Dükkândan öğleyin ayrılıyor, ancak gece vakti, kapatmak için geliyordu. Akşam yemeğinden az sonra ayrılıyorduk; o Helyopolis'de yatıyor; bense Kahire'ye dönüyordum.

O akşam havanın tatlı serinliği, mehtap ve korkunç ıssızlık bizi birbirimize yaklaştırdı. Helyopolis, çok büyük bir gayret harcayarak bitkin düşmüş bir adamı andırıyordu. Aciz bir kitle, bir mezarlık, ortalığı kaplayan karmakarışık bir malzeme yığını. Göğün şirinliğini, insan elinin çirkinleştirdiği toprağın tatsızlığı bozuyordu. Her şey köhne, boş, ölü görünüyordu: Bu boş binalar bu cılız fidanlar ölçüsüz bir rahatlık uğruna yapılan bu öldürücü mücadele. Başlarımız üzerindeki o değişmez yıldızlar,

bize kayıtsız bir ağırbaşlılıkla ışıklarını gönderirken uzakta çakallar uluyordu.

Hiç konuşmadan ışıklı dükkânın etrafında çepeçevre dolaşıyorduk. Burası, bu öldürücü çölde tek canlı mahlûk gibiydi. Bu saatte camlarındaki resimler gündüzkinden daha müessirdi. Bir Napolili kadın başı, güzel dişlerini göstererek gülüyordu. Bir Arap rakkasesi bir yılan gibi kıvrılıyordu. İki genç boğa toslaşıyorlardı.

Dostuma:

— Haydi birer kahve pişirelim! dedim.

Dükkâna girdik.

Patlama raddesine gelmiş bir kazan halindeydim. Hiçbir şeyin yatıştıramıyacağı bir heyecandan, ruh taşkınlığından boğulur gibi oluyordum. Bütün mesamelerim acıyordu. Ve dostum hâlâ susuyordu. Cigarasını tüttürüyor ve kahve içiyordu.

Elini tuttum.

— Haydi öyle olsun, gidelim! Seninle istediğin yere geleceğim... Ne olursa olsun...

Kıpırdamadı. Sonra:

— Ne olursa olsun mu diyorsun? Nasıl ne olursa olsun. Çocuk sen de!.. Seni mert bir dostu ve anasını öldürebilecek maceralara değil, hür ve şen bir hayata doğru götürmek istiyorum!

Bunu söylerken yerinden fırladı, dar kafesi içinde bir aralan gibi dolaşmaya başladı ve çeneleri yeniden kısıldı; söyleyemediği kelime onu boğuyordu.

Nihayet kararını verince, gevşedi: Cebinden ikiye katlanmış âdi kitap büyüklüğünde beyaz bir mukavva çıkardı, masanın üstüne koydu. Bakır rengi yüzünde acı bir gülümseme dolaşıyordu. Alt dudağı aşağı sarkıyordu. Vücudu, cansız bir külçe gibi koltuğa yığıldı...

O zaman parmakları arasına aldığı mukavvadan bir parşömen kâğıdı varakası çıkardığını gördüm. Bu kâğıt parçası üzerinde, hayran bir temaşayla, bütün ruhu titriyordu.

Bu yalnız ilk baskısı yapılmış bir banknottu. Camları, pipoları, şurupları, elinden çıkan her şey gibi bu da mükemmeldi.

Hâlâ ve daima bir şey anlamamakta devam ediyordum. Omuzu üstünden bakıyordum. Başını kaldırmadan, gözleri, iki elinin baş ve şahadet parmakları arasında gerilmiş banknotta, pipo için yaptığı gibi sordu:

— Bak!.. Bu nedir biliyor musun?

— Bir banknot.

— Değil mi?.. Ama değil, bu da işte... doğrama tozudur. Yalnız, yaşamak için bu doğrama tozundan ayda bir tane sürmek yeter. Yaşamak, dostum, yaşamak! diye boğuk bir sesle ısrar etti.

Ağır bir hareketle, ayağa kalktı.

En sonra anlamıştım. O kâğıdı cebine koyarak, ayakta durdu. Sırtını duvara vermiş, kolları sarkmış, gözleri kaymış, bambaşka bir insan olmuştu. Dalgın, dalgın mırıldandı:

— Fakat güzel şey bu... Güzel şey... Bütün hayatım bu...

Bu sözleri uzun bir sükûn takip etti. Dostumun zihninin başka taraflara kaymış olduğunu fark ediyordum. Ben yalnızdım. O uzaktaydı.

Sıkılarak:

— Mademki güzel, neden "fakat" diyorsun? diye sordum ve derhal kendi sorumdan ürktüm.

O kendine geldi, kımıldadı, yorgun hareketlerle bir cigara yaktı, beni garip bir bakışla süzerek dedi ki:

— Çünkü bunu yapan yeryüzünde tek başına kalmaya mahkûmdur...

"Tek başına... Güzellik ve ıssızlık... Çirkinlik ve ıssızlık...

"Bütün bu güzelliğe ve bütün bu çirkinliğe insan tek başına nasıl katlanabilir?

"Fakat tek başına kalmak lâzım: Bir zamanlar; eski Türkiye'de bu güzelliğe, bu hayata âşık olanların iki elini satırla keserlermiş. Ne yargıç, ne de cellât, satırın düşürdüğü ellerin ne harikulade şeyler olduğundan haberdar değildiler."

Kalktım ve ellerini tutarak uzun uzun sıktım.

Göğsü kabardı. Yüzü hareketsiz kaldı. Bir şey söylemedi. Ben de ne söyleyebilirdim?

Buraya kadar bu... limonatacının adını anmadığım fark edilmiştir. Doğrudur: O geceye kadar ben de bunu bilmemiştim. Adını sormamıştım, çünkü, serserilik hayatında, adam, sormamasını da bilmeli; o da bana adını söylememişti Fakat sırların açıldığı o gece, sual dudaklarımın ucuna geldi!

Şen bir tavırla atıldım:

— Farkında mısın ki hâlâ senin adını bilmiyorum?

Şen bir tavırla ve hemen bir başka sualle cevap verdi:

— İbrail kırlarında yerli kavunla Hasanbey kavununun kırması olan kavuna ne derler, bilir misin?

— Galiba, bakır derler.

— Tamam: Bakır, işte benim de adım Bakır. Ben de bir bakırım. Onun gibi benim de katı bir kabuğum var.

— Bir de Hasanbey kavununun kokusu... diye ilâve ettim.

— Belki. Ama...

Gözlerini, kesilmek için gibi uzattığı ellerine çevirerek düşüncesini tamamladı.

Bunun üzerine birbirimizden ayrıldık ve kaderim, sevmeye başladığım ve yanında yeni bir hayatın beni beklediği bu adamı bir daha görmeyi bana nasip etmedi.

Ertesi günü, her zamanki gibi, Helyopolis tramvayına binmeden önce postrestant gişesine uğradım. Mühim bir mektup beni bekliyordu! Bir arkadaş anamın ağır hasta olduğunu yazıyordu.

Hemen trene atlayıp İskenderiye'den Köstence'ye hareket eden vapura zor yetişebildim. Bakır'a bir tezkere yazarak evdeki hâdiseyi anlattım ve çabuk döneceğimi kendisine vadettim.

Bu dönüş ancak ertesi kış olabildi, ama, artık Helyopolis'de Bakır'ın yalnız dükkânı vardı.

Üzgün, izini bulmaktan aciz, hep insan aramakla geçen acıklı hayatıma yeniden başlamıştım ki, bir Kahire gazetesinde çıkan şu havadis gözüme ilişti:

> "Öğrendiğimize göre, milletlerarası sahte banknot yapıcılarından 'Bakır' lâkabıyla anılan Karabet Karaosman, Sofya'da tevkif edilmiş ve beş sene küreğe mahkûm edilmiştir. Mısır'da da büyük bir cüretle faaliyette bulunmuş olan bu sahtekâr, İngiliz polisi tarafından uzun zamandan beri aranmaktaydı."

Bakır'ın cevabı, bir kehanet gibi aklıma geldi: "Çünkü bunu yapan yeryüzünde tek başına kalmaya mahkûmdur." Aziz Bakır'ım, herhalde büsbütün tek başına kalmamak için, sanatının güzelliği ile hayatın çirkinliğinden ağırlaşan kalbini biraz hafifletebilecek bir kalble kaynaştırmak için, muhakkak gönlüm seni birtakım resimli camların ihtişamını, birtakım pipoların sırrını ve hele Helyopolis'in ıssız bir gecesinde hayran gözlerime seyrettirdiğin o parşümensi kâğıdı başka bir serseriye göstermeye sevketmiş olacak; anlaşılan o dost, senin ellerini öpecek yerde, onları satırla kesen yargıca ihbar etti!

Dostlukla Bir Tütüncü Dükkânı Arasında

Mısır'a yaptığım ilk seyahat 1906'da oldu ve şu şartlar içinde kararlaştı: Mihail'le ikimiz, o kış, Köstence'de Regina otelinde, o gündüz, ben gece kapıcısı idik. Ortak bütçemiz için yıkım olan masraflarım yüzünden aramızda çıkan kardeşçe fakat hazin bir çekişme, kalplerimizi hafifçe soğutmuştu: Bana demişti ki:

— Bundan böyle keselerimizi ayıracağız. Her dönemeçte bizi bekleyen sefaleti sen daima unutuyorsun.

Keselerimizi ayırdık. Ben paramı istediğim gibi israf edebildiğime memnundum, fakat dostum benim yerime üzülüyor, her gün biraz daha mahzunlaşıyordu, günün birinde de İmperatul Trajan vapuruyla Mısır'a gideceğini bana haber verdi.

Bu haber, karnıma bir kılıç sokulmuş gibi canımı yaktı. Hemen İbrail'e koştum, dişinden tırnağından arttırıp saklaması için Angel dayıya vermiş olduğu yüz frangı anamdan kopardım ve bir dahası gün öğleden sonra, hemen vapura binecek olan Mihail'i kucaklayabilmek için Köstenceye döndüm.

Beni mahzun görmediğine şaştı.

— Ne yapacaksın, diye sordu. İbrail'e neden gittin ve neden tekrar Köstence'ye döndün? Sen aklını kaçırmışsın! Haberin olsun, Regina oteli artık seni istemiyor.

Ve beni bekleyen akıbeti düşünerek sızlanmaya başladı: Kışın işsiz ve hatta arkadaşsız, yâni tek dostum olan onsuz kalacağımı tasavvur ediyordu. Onun odasında oturuyorduk.

Birdenbire:

— Dur ceplerini arayayım, dedi. Benden bir şey mi gizliyorsun yoksa?

Üstümü aradı ve on frank kadar bir paradan başka bir şey bulamadı.

— Sakın bir pasaport çıkartmış almayasın?

— Hayır.

— Dur bavulunu da arayayım!

Netice gene menfi çıktı. O zaman beni yalnız bırakıp gidişine pişman olmaya başladı.

— Pasaportun olsaydı, seni hemen beraber götürürdüm. Fakat o mendebur kâğıt olmadan İskenderiye'de adamı karaya çıkartmazlar.

O zamanlar bir Rumen pasaportu aşağı yukarı üçüncü mevki Köstence-İskenderiye yolculuğu kadar bir para tutuyordu: 20 frank. Bilet parası ise, yemeksiz 30 franktı.

Mihail tekrar bana aynı suali sordu:

— Ne yapacaksın, şimdi?

— Sen gittikten sonra düşünürüm.

O uzun boylu düşünürken ben içimden kıs kıs gülüyordum. Biraz sonra kalktı ve Regina'nın patronundan kusurumu bağışlamasını ricaya gitti. Ona benim yerime gece vazifesini kendisi üzerine aldığı için işlerin aksamamış olduğunu söylemiş. Kendisini çok saydıkları için, patron, gidip özür dilemem şartıyla beni tekrar alacağını vadetmiş.

Böyle bir şeyi düşünmüyordum bile. Aklım fikrim Mısır'daydı. Pasaportum olmadığı halde beni Mısır'da görünce dostum nasıl şaşıracaktı! Hiçbir şeyden haberi olmayan Mihail üzüntü içindeydi:

— Neden özür dilemek istemiyorsun? İnsan kabahatli olunca bunda onur kırıcı bir taraf yoktur.

— Ben kabahatli değilim.

— Sahi mi? Demek sen işinde de evdeki gibi her aklına eseni yapabileceğini sanıyorsun, ha? Güzel! Ne halin varsa gör!

İki bavulunu kavradı ve bunları yalnız başına taşımak istedi. Kendisini vapura götüreceğimi söyleyince, bir tanesini bana bıraktı. Limana kadar bir kelime konuşmadan gittik. Oraya vardığımızda umduğum gibi doğruca vapura gidecek yerde, bir kahveye girdi. Tekrar beni söyletmeye çalıştı:

— Peki ama nedir bu esrar? İbrail'e sırf gönlünü eğlendirmeye gittiğini iddia edecek değilsin ya?

— Tabii, değil.

— Şu halde?

— Şu halde, anlatayım: Senin ardından ben de başımı alıp gideceğim.

— Nereye?

— Belki de seni bulmak için Mısır'a.

Pasaportsuz bu işi beceremeyeceğimden emin olduğu için sözlerime hiç inanmamış göründü.

O, beni tehlikeli bir vaziyette bıraktığını bildiğinden, bense Firavunların toprağında pek yakında tekrar buluşacağımızı düşündüğümden, ikimiz de heyecanlıydık.

Buluşacağımıza emindim.

İbrail'e hareket etmeden önce İmperatul Trajan vapurunda ateşçi olan bir arkadaşa işi danıştım: Kendisine İskenderiye'de alacağım bir litre ananas likörü mukabilinde, beni bu şehre çıkarmayı üzerine almıştı.

— Pek kolaydır, demişti. Rumenler denizcilikten bir şey anlamazlar. Üstelik, gemiler devlet malıdır, bütün açıkları o kapar. Onun için, kaptanından tut da en aşağı tayfaya kadar, kaçakçılık usuldendir. Herkes kendine göre bir şeyler kıvırır. Pasaportsuz İskenderiye'ye çıkmaya gelince, bunun için bir İmperatul Trajan kasketi kâfidir.

Bu sözler ikna ediciydi. Bununla beraber, hayatımın bu ilk büyük kumarına kendimi teslim ettiğimi hissettiğim anda kalbim bir pire kadar küçüldü: Parasız, pasaportsuz, hatta seyahat ücreti bile ödemeden, dünyaya meydan okumaya kalkmak! Biletsiz olduğunuzu bilen kaptandan tutun da, kimbilir nerede ve nasıl kelepçe geçirmeye hazırlanan uğursuz bir polis komiserine kadar bütün dünya kabahatini biliyormuş gibi gelir adama. Bir gemide mahpus olan siz biçare adamı karanlıkta binlerce gözün gözetlediğini hissedersiniz. Sizi gözetleyenler iyi giyinmiş, şakaya gelmeyen, muntazam pasaportları ve biraz paraları olan kimselerdir. Onlar polis komiseriyle çekinmeden, iki eşit insan gibi konuşurlar. Hiçbir zaman tevkif edilmezler ve edilenleri sevmezler. Üstelik kendileri tarafından kurulmuş olan yaşayış tarzını sever ve herkese zorla kabul ettirmek isterler: Daima iyi giyinmeli, muntazam pasaporta ve biraz paraya sahip olmalı; hatta bunlar evinden dairesine giden yoldan başka bir yolu ömründe bilmemek pahasına olsa dahi. Ama hey Tanrım! Bazı kimseler de, hoşlarına gidiyorsa, birdenbire kendilerini bırakıp gitmiş olan dostlarına kavuşmak için her şeyi fedaya razıysalar, neden Mısır'a gidemesinler? Bu bir cinayet midir?

Ateşçi arkadaşımın beni saklamış olduğu, kazanların ardındaki karanlık köşede bunları düşünüyordum. Bu ateşçi ikide bir gelip sıcaktan patlayıp patlamadığımı soruyordu.

Bir seferinde:

— Evet patlıyorum, dedim, ama korkudan.

— Korkudan mı? Neden korkuyorsun? Burada kimsenin işi yoktur. Hatta yarın sabah gidip üçüncü mevki güvertede dolaşabilirsin bile. Adamdan anlıyorsan orada kendine arkadaşlar da keşfedersin, fakat onlarla dost olma, kendini ele verme.

Demek ben kaçak seyahat eden tek yolcu değildim. Bu bana biraz emniyet verdi. Bununla beraber içine dört İngiliz liramı koymuş olduğum fotini çıkardım ve seyredemediğime esef ederek altınları şefkatle okşadım. Bu para, benim şu yeryüzünde tek maddi desteğimi teşkil ediyordu. Kollarım, gençliğim, hayat ve dünyaya karşı duyduğum sevgi, beni karanlıkta gözleyen milyonlarca göze hiçbir şey ifade etmezdi: Beni yakalayıp mahkûm edebilir ve güzel hayatımı bir çırpıda yıkabilir, beni bir lânetli

yapıp belki de cinayete kadar sürükleyebilirdi. Buradaki pasaportsuz ve biletsiz vaziyetimle ben artık hapishaneye tıkılmaktan başka işe yaramaz bir adamdım. Halbuki o biçare servetin sadece yarısıyla hem pasaportu, hem de bileti alabilir ve bu suretle namuslu adamlar sırasına geçip polis komiserinin itibarına hak kazanmış olurdum... Şu halde hayatım iki sterlin kıymetindeydi. Demek oluyor ki, benimkine benzer her vaziyette, elli franklık bir para karşısında zaaf gösterecek ne kadar adam çıkarsa o kadar güzel hayatı yıkmak insanların elindedir. Şu halde ademoğlunun, hayatını yatak odasıyla işi arasında geçirmekten başka bir şey yapamayacağını ilân edip insanlığın dörtte üçünün bu köleliğe mahkûm olduğunu görmek daha iyi olmaz mı?

Esasen gördüğümüz de bundan başka bir şey değildir. Zaten hayatın manzarası bana daha pek küçük yaştan azap vermeye başlamıştı. İnsan bütün ömrünce, aynı kilometre kare toprak parçası içinde dönüp dolaşmaya mecbur oldukça bu kadar geniş ve çekici bir dünyaya ne lüzum var, kalbimizin hudutsuz arzularına ne lüzum var?

Karanlık köşemde otururken Mısır'ı görme arzusunun vaktiyle içimde nasıl doğmuş olduğunu hatırladım: Bu arzu, ilkokul sıralarında, rengârenk resimleri hayalevimi tutuşturan İncil hikâyelerini okurken başlamıştı. Bir gün, hocamız, beni, bu hikâyelerden birini "coşarak" okuduğumdan dolayı tebrik ederken, kendimi tutamayıp:

— Efendim! demiştim, ben Mısır'ı görmek istiyorum!

Profesör gülümsemişti, (ihtimal) çamaşırcı anamı düşünmüş ve dostça çenemi okşayarak demişti ki:

— Mısır'ı görmek istiyorsun... Orası uzakça bir yerdir, öyle sanıyorum ki sen de, torunların da orasını görmeden öleceksiniz.

Sonra, kollarını yukarı kaldırarak ilâve etmişti:

— Meğer ki...

Çok üzülmüştüm, fakat bu "meğer ki" beni yatıştırmıştı. Demek ki basit bir gündelikçi çocuğunun da bazı şartlar altında Mısır'ı görebilmesi

mümkündü.

Şimdi gemi beni oraya götürürken pervanelerin gürültüsünü dinliyor ve âdeta vect içinde şöyle düşünüyordum:

— Evet: Mısır'a pasaportsuz ve biletsiz her gidişimde hapse girmek lâzımsa, seve seve gireceğim. Hatta bir hukukçudan suçun her tekrarında cezamın ne kadar artacağını da sorarım. Çünkü bütün ömrünü kulübesiyle işi arasındaki köleliğe hasretmedense adamın hayatını hapishaneyle Mısır arasında bölüşmesi daha iyidir.

Sözümde durdum: Bu ilk seyahatten sonra, birbiri ardından altı sene Mısır'a geldim. Beni bir kere bile yolcuların listesinde veya pasaport defterinde kayıtlı bulamazsınız. Bu seyahatlerden hiçbirini hapisle ödemedimse, bunu insanın kendi eliyle budalacasına yarattığı engellerden masun bir hayatın âşıklarına yaver olan tesadüfe borçluyum.

Gemiye binişimin altıncı günü şafak vakti yaldızlı, akçıl bir çizgi yer yüzü güzelliklerine susamış bütün gözlere İskenderiye'nin siluetini çizdi. Köstence'de bırakmış olduğum öldürücü soğuktan artık eser kalmamıştı. Tatlı bir bahar havası. Mavi bir gök. Alabildiğine uzayan kırışıksız bir deniz.

Gecenin geç bir saatinden beri geminin provasında dikilmiş, ufukta İncil hikâyelerindeki manzaraların belirmesini hummalı bir sabırsızlıkla bekliyordum. Kalbimi çatlatacak bir raddeye gelen saadetim, içimde korkuyu boğup öldürmüştü. Kaptan köprüsünde iki sessiz gölge dar sahanın içinde dolaşıp duruyordu. Onlara minnet dolu sözler fısıldıyordum:

— Bir bacağımı kesmeyin de, beni istediğiniz kadar dövün, hapse atın; gene ellerinizi öpeceğim.

Yanan alnımı geminin korkuluğuna dayayarak, içimi sevinçle dolduran hayata karşı duyduğum şükran hissini kabil olduğu kadar zaptetmeye çalışıyordum. Tehlikeler ve çetin gayretler pahasına hayattan kopardığım bir saadetle kıyaslanabilecek hiçbir şey yoktur. İnsanların miskincesine sizden esirgediği her şey arzulanan bir saadettir. Ve bütün saadetler asildir, çıplak elinizi kaderinizin yanan ocağına sokarak ararsanız hepsini elde

edebilirsiniz. Arzunuzun cüreti karşısında ateş bile yakmaz olur, sade siz bütün yeryüzü saadetlerinin insafsız bekçisi tarafından ısırılmayı göze alın da!

İşte hiçbir okulun, hiçbir terbiyenin bize öğretmediği hakikatler. Ve işte bunun içindir ki yeryüzünde korkaklar kahramanlardan çok fazladır. Bunun netcesi de: İnsan, solucanından yıldızları arayan âlime kadar herkese mutlak surette temin edilen bir aşağılık hayat.

İskenderiye'ye yaklaşmamız ve yanaşma hazırlıkları beni köşemde gizlenmeye mecbur etti, buradan ancak, herkes indikten bir saat sonra çıkabilecektim. Mihail yukarıda ne yapıyordu? Birinci mevki lokantasına istisnai olarak munzam yardımcı yazılmış, yolculuğu çalışmasıyla ödüyordu.

Bana ise bu yolculuk yalnız bir şişe liköre mal oluyordu. Fakat Mihail gemiden ıslık çalarak çıkabileceğine emin bulunurken, ben, dişlerim birbirine vurarak onu takip etmeye hazırlanıyordum.

Ama korkularım boşa çıktı... Hatta, ondan evvel gemiden çıktım. Başımda bir tayfa beresi vardı, yanımda yürüyen ateşçi, ihtiyatlı olmak için bavulumu kendi eline almıştı. Rıhtımda, yirmi iki yaşımın neşesi ve ayaklarımın altındaki Mısır toprağı, beni arkadaşımın boynuna sarılmaya sevk etti.

— O kadar memnunsun demek? diye sordu.

— Memnun mu, hayır, deli gibi mesudum!

— Demek burada köpekler bile kuyruklarına asılı birer çörekle dolaşırlar sanıyorsun!

Durarak:

— Benim çörek mörek düşündüğüm yok, dedim. Sadece Mısır'ı ve gemiden inecek olan dostumu düşünüyorum.

Ateşçi kızdı:

— Yolda biriyle dost olmamanı söylemiştim! Muhakkak serserinin birine her şeyi anlatmışsındır, Ona işin aslını anlattım. Bir türlü inanmadı.

— Biraz bekle, inanırsın, dedim.

Kızarak:

— Bekleyemem, dedi. Gemidekilerin yaptığım şeyi öğrenmelerini istemem. Al bavulunu, ver bakalım bir şişe ananas parasını!

Ona iki "şişe ananas" parası verdim, "bundan böyle benim gibi kopuklarla alış verişe girerken daha dikkatli davranacağını" mırıldanarak uzaklaştı. Bu manasız anlaşmazlık canımı sıktı, çünkü ateşçi, biraz ahmak olmasına rağmen, iyi bir arkadaştı.

Bavulumun üstüne oturmuş, bir cigara yakmıştım ki Mihail, bavullarının yükü altında iki büklüm bir halde göründü. Yoluna çıktım. Beni gördü, çantalarını elinden bıraktı, ellerini şakaklarına götürdü ve koşup beni kucakladı.

— Rüya görüyorum! Rüya görüyorum! Nasıl becerdin bu işi? Sen bir şeytansın! Ama ne iyi ettin: Seni Köstence'de bıraktığım için vicdan azabı çekiyordum. Şimdi sen de havalanmışsın. Senin kaderin bu.

Sarhoş gibiydim. Böylece, meçhulün, sizi dayanılmaz bir sesle çağıran meçhulün uçurumuna güvenle atılmak gibi insanın içini sıhhatle dolduran ne vardır? Şüphesiz insan bu cüretine kurban gidebilir. Fakat yaşarsa, hayatını hiçbir miskinlikle küçültmüş olmayacaktır: Servet namına iki boş el ve aşağılatıcı rahata karşı onu koruyan cömert bir yürekle dünyaya meydan okuyan adamın hayatında her şey kahramanlıktır.

İskenderiye'de durmadık. Şehirden geçerek limandan doğruca istasyona gittik ve Kahire trenine bindik. Mihail, Royal otelinde kendisine bir iş temin edeceğini umduğu bir tavsiye mektubu almıştı, bu otelin sahibi olan Rus kadını kendi milletinden bir adam arıyormuş. Arkadaşım oraya hemen kabul edildi. İki ay müddetle, Mısır namına, İskenderiye iskelesinden doğruca Kahire'deki Royal oteline giden yoldan başka bir şey bilmediğini söyleyebilirdi.

Bu, onun için hakiki bir hapis hayatı oldu. Bununla beraber, tadını pek iyi bildiği sefaletten müthiş korktuğundan buna katlandı. Bana gelince, ben de ayak satıcılığı ve badanacılık ettim. Serbest olduğum günler, Mihail yanımda olmadıkça hiçbir güzellikten zevk alamadığım için canım sıkılıyordu; beş yıldan beri ayrılmaz iki arkadaş olmuştuk.

Fakat Mihail'in bu kapanışı alabildiğine böyle devam edemezdi. Haftalarca ve hatta aylarca sürmüş olan –bir lokma ekmeğin hâdise teşkil ettiği– açlığın hatırası pek korkunçtur. Açlığa tempo tutan pislik ve barınacak yeri olmamak, aynı derecede merhametsiz bir kâbustur. Herhangi bir hayvanın boy ölçüşemeyeceği derecede duygusuz değilse, bu sefaleti tanımış olan adam, ondan ölüm gibi korkar ve böyle bir hayata tekrar düşmemek için elinden geleni yapar. Heyhat! Bütün korkulardan daha kuvvetli bir düşman vardır: Serseri adamın bir işe veya mevkiye intibak etme imkânsızlığı; hayatını düzeltmek için devamlı gayret sarf etmek hususundaki mutlak kabiliyetsizliği ve hele sadece aynı yüzleri, aynı duvarları, aynı sokakları lüzumundan fazla gördü diye gece gündüz içini kemiren o korkunç "hafakan"ı.

Serseriler, ister yüksek adamlar olsunlar, ister birer ahmak, tabiatlarının bu benzer tarafından hep kardeştirler.

Mihail de bir istisna teşkil etmiyordu. Ayni otele hizmetçi olarak girdiğimiz çok olmuştu: Köstence'deki Regina, Bükreş'teki English, İbrail yakınında Laku-Sarat'daki Popesco otelinde böyle çalışmıştık. Ve birçok defa, maneviyatının sarsıldığım itiraf etmeye cesaret edemeyerek, beni iğnelemekle kalır, bana meçhul sahillerden bahsederek muhteşem seyahat tasavvurlarına girişirdi. Ben hazırdım.

— Hemen gidelim!

— Fakat, derdi, bak burada ne kadar rahatız. Bir eksiğimiz yok.

Gerçekten bir eksiğimiz yoktu, yalnız istediğimiz şey, hemen çıkılacak bir seyahat müstesna. Sonra şunu da itiraf etmeli ki, ekseriya katlanmış olduğumuz hizmetçilik hayatının şu kötülüğü vardır ki, insanı dört duvar arasına fazla kapar. Hele o devirde, haftada bir saat izin koparan hizmetçi kendini bahtiyar sayabilirdi. Yatacak yer ve yiyecek bir faciaydı. İşe

gelince, sabahın sekizinden gece yarısına kadar devam ederdi. Böyle bir hayat normal adamı ancak bir sersem haline getirebilir. Bir serseriyi ise sabıkalı yapar.

İçli mütefekkir, yüksek edebiyatın âşıkı, âdeta allâme tarihçi, iyi adam, sıkılgan huylu, dürüst vicdanlı, uysal Mihail bu akıbete uğramadı. Fakat sabrını, fazla suistimal etmeye de gelmezdi. Böyle hareket edildi mi, tahammülü tükenirdi.

Royal otelinde de hal böyle oldu. Bir gün, ödenmesi mecburi olan sekiz günlük yevmiyeyi derhal vererek işini bıraktı. (Biçare hizmetçinin bu "sekiz günlük yevmiye" meselesi de bütün bir hikâye, bütün bir şiir, bütün bir faciadır, ama böyle bir hizmetçinin hikâyesini, şiirini, faciasını dinlemeye kimin vakti var?)

Bir akşam işimden dönüşte, Kahire'deki bütün uyuzların Rumen ve Yahudi-İspanyol karargâhı olan Darb-el-Barabra'daki Goldenberg kahvesinde Mihail'i buldum. Her akşam, yakın bir sokakta sabaha kadar ölümsüz tahtakurularıyla kahramanca savaşa girişmeye gitmeden önce bir iki saat oraya uğrardım. Aynı savaştan ürkenlerin hepsi oraya gelirlerdi. Soluk benizli, sahtekâr gözlü, kolları lüzumsuz, tavırları ıstıraptan muvazenesini kaybetmiş ve sadece hemcinsleri nizam adamına yenilmekten başka kabahatleri olmayan adamlar. Bu hazin yenilmişlerin büzülmüş yüzleri arasında Mihail'in aydınlık yüzü bir tezat teşkil ediyordu. Meyhanenin ta dibinde bir masaya oturmuş, zeki bakışlarını bu sefalet kumkumasına çevirmiş, gelecek günlerdeki kendi akıbetini seyrediyor gibiydi. Orada ne yaptığını hemen öğrendim: Kendisiyle uzlaşıyordu. Serserinin kaderi yaradılışın alelâde insanlara bahşettiği talihin tamamıyla zıddıdır. Karşı konulmaz bir tabiat kanunu bunlarda nefsi koruma içgüdüsünü o kadar geliştirir ki dünyayı seyretmekten vazgeçerler: Daima bugünü yarına tercihe amade bir halde, sade hayatı yakarak yaşarlar. O yüzden ancak ölümle biten çetin bir mücadele içindedirler. Bu, Tanrı bilir hangi maksada hizmet için, insanın iflâsıdır.

Buna mukabil, serseride, aynı derecede karşı konulmaz bir kanun, nefsi koruma içgüdüsü, yarın hususunda en kötü bir kararsızlığı göze aldıracak kadar, kendi mahvını soğukkanlılıkla karşılayacak kadar zayıflatır, ama karşılığında, ona, günlerinden birini dolduran dakikaların her biri üstünde

ayrı ayrı titremek saadetini bahşeder. İşte kendi kendisiyle yaptığı hodbin savaştan vazgeçmeye onu zorlayan da budur. Bunun neticesi tam bir surette yaşanmış hayattır, eğer hayattan kast edilen arzularımızın temini ise.

Bütün zamanını ayda yirmi frank tasarruf etmeye feda eden Mihail bitmiş bir adamdı. Başka bir yüz, başka bir tabiat, başka bir zihniyet ki hakiki benliğiyle bir alâkası yoktu. Sefaletine meydan okuyan Mihail ise bulunmaz bir şahsiyetti. Hayatın bütün kıymetleri onda canlanırdı. Onun yanında geçen her saat bir manevi saadet çağlayanıydı. Açlık, yatacak yeri olmamak, her türlü temizlikten mahrum bulunmak hayatının zenginliğini hiç de azaltmıyordu. Hatta, talihi ne kadar aksi giderse, ona o kadar hayat aşkıyla karşı koyardı. Serserilik sıralarında kavga ettiğimiz asla vaki değildi, ancak kölelik zamanlarımızda, o bambaşka bir adam olduğu sıralarda münakaşa ettiğimiz olurdu.

Onun içindir ki, kendisini Darb-el-Barabra'da bulunca aydınlık sükûnuna bakarak anladım ki biz ancak o andan itibaren hür Mısır günlerimizi yaşayacaktık. Ah, dünyada kimsecikleri olmayan, kozmopolit bir şehrin sokaklarında buluşan, aynı kaderin tehdidi altında kardeşçe birleşmiş iki dostun pek pahalıya mal olan hürriyeti: Onu bir gün kim dile getirecek? Her türlü dünya malını, maddi refah gösterişini hakir gören ve hayatın büyüklüğüyle yeryüzü güzelliklerine, uğurlarında canını verecek derecede hayran olan adamın günün birinde takdir göreceği umulabilir mi?

Serseri adam, mutlak hayatın medeni insanıdır. Bu hayata bir şekil verirsek, onu kâinatın yollarından çılgıncasına koşan muhteşem bir saltanat arabası diye tasavvur edersek, serseriler bu arabanın önünde giden ve onun ününü haykırırken cansız yere düşen vardacılardır. İşte benim medeniyetten anladığım budur. Alelâde insanlar da bu muhteşem araba uğrunda kendilerini feda ederler, ama yolunu çirkin yük arabalarıyla doldurup onlar tarafından çiğnenir ve parçalanırlar.

Biz, bütün bir hafta, zarafet ve ihtişamını güzel Mısır toprakları üzerinde dolaştıran bu saltanat arabasının coşkun vardacıları olduk. Sonra soluğumuz kesildi ve o bizi bırakıp uzaklaştı. Onu tekrar yakalamak için Mihail cüretli bir plan tasarladı:

— Habeşistan'a gideceğiz, dedi.

— Habeşistan'a mı? diye haykırdım. Hemen gidelim!

— Sana bir pasaport bulayım da gideriz...

Hey Yarabbi, insanlar ne kadar tatsızlaşıyorlar! Neşeli bir Habeşistan yolculuğuyla musibet bir pasaport arasında ne münasebet var? İşte hâlâ bugün bile bir türlü anlayamadığım şey.

— Peki bana pasaportu nasıl bulacaksın?

— Bir sterlini gözden çıkararak.

Bu iş bir saat bile sürmedi. Ben, haşmetli Rusya Çarının Kişinef'te doğmuş nâçiz bir tebaası oluvermiştim. Mihail Mihailoviç Kazanski gibi benim adım da Aleksandr Aleksandroviç Besarabski idi. Nâzik pasaport imalâtçısı bize üstelik "ne olur ne olmaz Mısır'daki Rus konsolosluklarından hiçbirine müracaat etmememizi" söyledi. Sevsinler.

Şimdi Mihail'in Habeşistan'da ne suretle geçineceğimiz hususundaki düşüncesini merak ediyordum. Pek basitmiş: Bu memleketin oldukça ücra köşelerinde seyyar boncukculuk edecektik, buralarda gûya yerliler adama bir avuç yalancı yakuta koca koca fildişleri verirlermiş. Mükemmel bir şey bu. Şimdiden fildişlerinin üstümüze o kadar yağdığını tasavvur ediyordum ki, bir kısmını yollarda bırakmak zorunda kalıyorduk. Gidip boncuk, cam bilezik gibi şeylerin fiyatlarını soruşturduk. Hiçbir şey almadan üç gün kaybettik. Harpten önce bu maddelerin sanayiini elinde tutan Almanya'ydı; fakat işimiz acele olduğundan Almanya'ya doğrudan doğruya siparişte bulunamayacağımız için piyasada ne bulursak almamız, çok para vermemiz ve pek kötü şeylere razı olmamız icap ediyordu. Nihayet, Kahire'nin altını üstüne getirdikten sonra, "ihtiyar maceraperest" dedikleri Balzac'ın romanlarına lâyık bir adam keşfettik. Artık bir kenara çekilerek insanlardan kaçan, romantizmaların odasına mıhladığı bu Yunan çok dürüst ve namuslu bir adamdı. Bizi bir çeyrekten fazla odasının kapısında beklettikten sonra içeri aldı, sonra somurtkan yüzü yavaş yavaş bizim Habeşistan hülyalarımızın ateşiyle aydınlandı. Bize yer gösterdi, rakı getirdi, işin erbabı sıfatıyla bizi sorguya çekti ve bizim şahsımızda kendi gençliğini, yani iki çılgın adam buldu. Fakat, çılgınlığımızın ne kadar kat'i ve candan olduğunu bildiğinden tasavvurumuzu baltalamaya çalışmadı. Elindeki

boncuk ve bilezik stokunu –ki on kilo kadar tutan nefis şeylerdi ve zengin çeşitleri bizi hayran etti– bize verdi ve itirazlarımıza hiç kulak asmadan, karşılığında on para kabul etmek istemedi. Bize, bunları ödünç veriyordu:

— Habeşistan'dan getireceğiniz fildişlerini sattığınız zaman parasını ödersiniz.

Yanından mahcup ve hayli düşünceli bir halde ayrıldık. Bu usta serserinin erbap bedbinliği tesiri altında hülyalarımız biraz sarsılmıştı. Hem iyi hem hain olan gözleri beni korkulu bir ihtar gibi takip ediyordu. Yalnız cömertliği dolayısıyla değil, aynı zamanda bize karşı bütün benliğiyle alâka gösterdiği için ona kızmama hiç sebep yoktu; bununla beraber, yenilmez bir azap beni ona lânet etmeye sevk ediyordu. Onu görmek bizim için fena olmuştu.

Gürültülü Musiki caddesinden indiğimiz yarım saat zarfında Mihail ağız açmadı. Ancak yattığımız köhne binaya geldiğimizde bana sordu:

— Bu adama ne dersin?

— Şunu derim ki, galiba bizi şefkatli romatizmasıyla kabul etti ve bize ona göre muamelede bulundu.

— Çok güzel söyledin! Fakat hepsi bu kadar mı?

— Bu kadar sanırım.

— Hayır! Dahası var: Seninle beni alâkadar eden daha derin ve daha umumi bir şey.

Kulak kabarttım. Boncuklar, Habeşistan ve dünyanın bütün fildişleri cehenneminin dibine gidebilirdi: Ben hemen şimdi Mihail'in ruhunda en güzel seyahatlerimden birini yapacaktım. Çünkü ömrümün bu tek dostunun, yüzü ancak yırtıcı bir hayata âşık olanların tanıdığı ışığında yıkanırken, çetin ve neşeli düşüncelerin yükü altında iki büklüm olduğunu görüyordum.

Kerevetimizin üstüne oturmuş olan Mihail, dirseklerini dizlerine dayayarak hızla bir cigara sardı. Ben de bir cigara yaptım. Bir nefes çektikten sonra,

başını kaldırdı. Ancak kendisinin olabileceği şekille yüzü hem güzel, hem mahzun hem de neşeliydi. Parıltılı gözleri, ürperen burun kanatları, ağzının tatlı ve müstehzi kıvrımları, geniş sakin alnı, sözlerinden önce bana, kahramanca hayatımız hakkındaki tefsir ve mütalaalarının benim için teşkil ettiği o yakıcı ziyafetten bir parça sunuyordu.

Mihail, gözleri uzaklara dalarak:

— Evet, dedi, bu ihtiyar yalnız romatizmasıyla şefkate değil, aynı zamanda herkesinkine benzeyen bir hayat felsefesine sahiptir, şahsi bir felsefe haline getirdiği bir tecrübe. Bize dedikleri gibi macera peşinde dolaşmış değildir, sadece serserilik etmiştir, ki ikisi arasında çok fark var. Maceracı, servet yapmak ister ve yapabilir. Serseri bunu ne ister, ne de yapabilir. Fırsat düşünce, ancak maceracı, insanları istismar edecek, aldatacak ve kötülük edecek kabiliyettedir. Böyle şeyler asla ötekinin elinden gelmez. Onun için, serseri verimli bir zekâya malik olunca, hayatının tecrübelerinden çıkardığı felsefe daima saygıya değer; bununla beraber, ondan korunmak gerektir.

"Bizim, halk ağzıyla felsefe dediğimiz şey, hayatın bütün şartları içinde bize aklı başında bir rehber olmak iddiasındadır. Sanki bütün insanlara uyabilecek bir hayat kaidesi varmış gibi. Eğer bir hayat kaidesi varsa, bu ancak hayatı, su birikintisi üstünden atlamak zorunda kalmış bir kedi usulüyle yaşamak isteyen insanları ilgilendirebilir. İşte bu yüzdendir ki en yakın akrabalarımız, hayatı bir su birikintisi, bizi kedi yavruları, kendilerini ise birer filozof yerine koyarlar, çünkü su birikintisinin hakkından gelmişlerdir. Her zaman haksız değildirler, fakat her şey dişi kedinin dünyaya getirdiği yavruların nev'ine bağlıdır, insan kedileri vardır ki, ejder doğurmuşlardır. Kabahat kimde? Kimsede, tabii. Vaktinde yağmur yağmayınca kime kızarız?..

"İşte bir Tanrısal anarşi ki, bütün ana babalar, sevgilerine rağmen, tevekküle katlanmalıdırlar. Ama bunu yapmazlar. Ellerinden gelince de yavru ejderlerinin kanatlarını kırpar, pençelerindeki tırnakları kemirirler, dişlerini körleştirirler, onu ellerinden geldiği kadar kuşa benzetirler. İşte, çoraplarından tutun da felsefesine kadar her şeyi işporta malı olan insanlık karikatürü bundan ileri geliyor.

"Fakat ayağında çorabı olmayan serseri, bu insanlığın felsefesinden de uzaktır. Bu demek midir ki, ahir ömründe kendisine arız olan felsefe bütün serserilik arkadaşlarına yapılmalıdır? Hayır, bin kere hayır, hatta o adam, verimli bir zekâya sahip olsa bile. Bununla beraber, hayat hakkında geniş bir görüş edinmiş ve bunu edinmek için kendinden pek çok şey feda etmiş olması, ona saygımıza hak kazandırır. İşte bizim gördüğümüz adam da bunlardandır. Ve bu çok alâkaya değer:

"Bu adam şu kanaate varmıştır ki hayat, alev saçan salyalarına kendilerini çekinmeden bırakanlar için bir üvey anadır. Üvey ana mı, nasıl olur? denilecek. Pek basit: Bizi doldurması daha iyi boşaltmak içindir. Bunun romatizma ile fazla alâkası yoksa da, şefkatle yakından alâkalıdır. İşte zavallı ihtiyarcık da şefkati bol bir yufka yüreklidir. Hayatını o kadar sevmiştir ki, onu kendisine gaye edinmiştir. Hayat bir gayedir veya böyle olabilir, önceleri bir vasıta gözüyle bakmak şartıyla.

"Kahkaha, gözyaşı, birer gaye midir? Böyle bir şey kimsenin aklından geçmez. Bunlar, tıpkı, uyku ve uyanıklık gibi, başka şeylere geçmek için birer vasıtadır. Hayat da bir vasıtadır, çok uzun bir vasıta ki, bize âdem denilen şeye geçmek imkânını verir. Fakat âdem hakkında biz ne biliriz ki?

"Hayatın bu hususiyetini ihtiyar serseri anlamamıştır. Hatta bunu anlamaya bile çalışmış değildir; o sadece sevmiştir. Bu büyük bir hatadır ki, insan ruhunu öldürebilir. Bir elmadan, ağacın üstündeki halini alabildiğine muhafaza etmesi istenebilir mi? Ve eğer muhafaza edebilseydi elimize ne geçerdi? Bunu göz önünde tutunca her şey yıkılır. Onun içindir ki, cennet ve cehennem fikri dini zihniyetin icat ettiği en büyük aptallıktır. Edebiyat, ancak kâinatın sonsuzluğu içinde mevcut olabilir.

"Şu halde bu geçen şeylere dört elle sarılmalı, onlarla beslenmeli ve asıl onların bizi yemekte olduğunu fark edince de hesap sormaya kalkışmalıyız. Bu hareket arzusunun durması bizim mahvımız demektir.

"Bizim Habeşistan tasavvuru misalini ele alalım. Sayısız tasavvurlarının, sonunda bir hiçe vardığını bildiği için, ihtiyar, her serserinin en muvaffak olmuş hayatının bile boşluğunu düşünerek üzülüyordu. Belki içinden diyordu ki: 'Ne zaman benim daha iki ayağım çıkarsa siz de o zaman fildişi ne sahip olursunuz.' Ve iyi kalbiyle bize acıyordu.

"Tabii bizim tasavvurumuz akla yakın bir iş değildir. Ama akla yakın da ne demek? Emri altında bin köle ve cariye bulundurmak, hayvanca yaşamak mı demektir? Cevap hakkında bir hükme varmak için cevap verene bakmalı: Kedi mi, ejder mi? Mesele burada.

"Biz de kedi değil ejder olduğumuz için Habeşistan'a gideceğiz." dedi Mihail.

Hemen yola çıkmadık. İki ejder, bütün Habeşistan hülyalarımızı üzerine bina ettiğimiz on kilo sırça yığınını bir hale yola koymak için üç gün uğraşmak zorunda kaldılar. Birer ceviz kemirerek ve Türkler gibi durmadan cigara tüttürerek, odamıza kapanıp bu rengârenk taş parçalarına cazip şekiller verdik: Bu yalancı mücevherler, itina ile yan yana getirilerek gerdanlıklar, bilezikler, madalyonlar, küpeler meydana geldi, bunların icap ettirdiği ufak tefek masraflar bizi iflâs ettirdi.

Hepsi bittikten ve hususi bir sandığa istif edildikten sonra sevincimize pâyan olmadı. Önümüzde yeni bir hayat, bir mutlak hürriyet hayatı açılıyordu. Mihail bunun mesut neticelerini tasarlıyordu:

— Fildişlerini sattıktan sonra iki tüfek alıp vahşiler gibi avlanarak geçiniriz. Silâh kullanmasını bilir misin?

— Hayır.

— Ben sana öğretirim.

— Kaplanlara karşı kullanmasını öğretme de! dedim ve hemen av arkadaşıma, gidip ilerdeki hür hayatımızı bir yerde kutlamayı teklif ettim.

Razı oldu. Hakiki serseriler için bir hülyayı kutlamaya daima hazır bulunmak işten bile değildir. Fakat Aile Birahanesi'nde ödediğimiz küçük kutlamadan sonra, Mihail, müstakbel masraflarımızın kaba taslak bir hesabını yapmaya girişti ve seyahatimizin iyice tehlikeye düşmüş olduğunu keşfetti. Adam sen de! İnsan Habeşistan'a giderken, mutlaka tam bilet parası mı öder? Kaçak seyahat edilmez mi sanki? O halde serseri olmak neye yarardı?

Bu cesaretli düşünce bir gün için gönlümüzü ferahlattı ye bu müddet zarfında fildişi tüccarlarını dolaşarak bu malın fiyatını soruşturduk ve adresler topladık. Sonra, hareket işaretini vereceğimiz sırada, Mihail, zihin bulandırıcı endişelerini itiraf etti:

— Ya Port-Sait'te bize iş verecek bir gemi bulamazsak ve kaçak olarak gitmeye de imkân yoksa ne yaparız?

Tatmin edici bir cevap bulamadım. İkimiz de başımızı ellerimizin arasına alarak arpacı kumrusu gibi düşünmeye koyulmuştuk ki, birdenbire aklıma dahiyane bir fikir geldi.

— Mihail! Sana söylemeyi unuttum, benim İskenderiye'de milyoner bir amcam var!

Zavallı Mihail başını yavaşça kaldırdı ve bana acıyarak baktı.

— Evet, evet! Bana inanabilirsin: Annem söylemişti: "Babanın kardeşi veya amzacadesi olur; bizim evimizde oturdu, senin vaftizinde hazır bulundu, sonra Mısır'a göçüp İskenderiye'de yerleşti ve orada zengin oldu. Kendisini arayabilirsin, herkes tanır. Adı Vangelis'dir. Şunu da bil ki baban ona çok yardım etti. O da sana yardım etsin."

Bu tafsilât üzerine, dostum, anamın hareketlerinde ve sözlerinde ne kadar ciddi olduğunu bildiği için o acıyan tavrını bıraktı:

— İskenderiye'de bulunduğumuz sırada bunu nasıl hatırlamadın?

— Bir an önce Royal'a varmak arzusu aklımı başımdan almıştı. Fakat hemen talihimizi denemekten bizi kim alıkoyabilir? İskenderiye'den Port-Sait'e gemi ile gideriz.

Bir lahza düşündükten sonra Mihail:

— Gidelim! dedi. Ya herru ya merru!

O akşam, Kahire'den arabayla geçerken, keyifli yoksullar, neşeli yosmalar, sarhoş asker bozuntuları, geveze turistler, hazin hazin bağrışan gezgin satıcılarla dolu sokakların gürültüsünü, sessizce dinledik ve bu şehirle

dostça vedalaştık. O, hayatımızda, cömert güneşi kış ortasında bizi aç bırakmadan ısıtmış olan tek şehirdi.

Geceyi Fellâhlarla dolu bir trende gürültüler ve pis kokulu dumanlar arasında geçirdik. Kıpırdamaya imkân yoktu. Her yolcunun ağırlığı, yanında taşıdığı bir heybeyle iki misline çıkmıştı. Böylece, vagonun içi insan vücutları ve eşyayla gelişi güzel doldurulmuş, içinden birbirinden beter kokular ve gürültüler yükselen sefil bir göç kamyonunu andırıyordu.

Bunlar, ilk defa gördüğüm köylü insanlardı, fakat gözlerimin önüne serdikleri sefalet ve ıstırap manzarası, o zamandan beri gördüklerimin hiçbiriyle kıyaslanamayacak bir şeydi. Vagonumuzda inanılmayacak sayıda kör vardı. Trahom gözlerini boşaltarak yüzlerinde iğrenç birer çukur bırakmıştı. Yolcuların öteki yarısı da aynı hastalığı çekiyor ve güçlükle görüyorlardı. Her lahza gözlerini ellerinin tersiyle veya pis yenleriyle siliyorlardı. Çocukları yanlarında olan ve onlara meme veren analar, parmaklarını kâh kendi irinli gözlerinden, kâh yarı kör yavrunun gözlerinden geçiriyorlardı.

Serserinin hayatında aldatıcı hülyalardan başka şeyler de vardır. Hoşa gidecek büyük sürprizler de vardır, ama serseri bunları kendi eliyle hemen müthiş birer akisliğe çevirmekte gecikmez. Ne olursa olsun, inanılmayacak bir şey gibi görünmesine rağmen, İskenderiye'deki amcamın bir uydurma olduğunu sanmayınız.

Asıl inanılmayacak şey bu amcamın çarçabuk bulunmasıydı. Koca İskenderiye'de siz gidin de bir Vangelis'i arayın! Ama onu hiç aramadık: O gelip bizi buldu. Bakın anlatayım:

İstasyonda, bir arabaya atladık ve arabakiye[3] bizi "çok ucuz bir otele" götürmesini söyledik. Herhalde serserileri koruyan bir Tanrı'nın mucizeli bir şekilde araya girmesiyle olacak ki, arabacı bizi Hammamil sokağında Saint-Georges oteline bıraktı. Tahtakurusu hayli az olan iki yataklı bir odanın geceliği bir şiline idi. Eşyalarımızı oraya atıp aşağı indik.

Sokağa çıktık. Şimdi ne yapmalı? Hangi istikamete gitmeli? Otelin kapısında bir müddet bunu düşündük. Daha rahatça düşünebilmek için de gidip tam karşıda bulunan Grand Cafe Grece'in bir masasına çöktük. Burası

ikinci sınıf bir kahveydi. Açık kısımda, ekserisi Rum olan bir sürü işsiz vardı. Pardesüleri omuza atılmış, bıyıklar burulmuş, kaldırım yosmalarına yaranmak için hazırlanmış tavırları vardı. Onlardan fena halde tiksindik. Fakat kahve pek hoştu ve güzel nargilelerin cazibesi dayanılır gibi değildi. Mihail'e birer tane çekebilir miyiz diye sormaya cüret ettim.

Alay ederek:

— Yoksa şimdiden amcanı mı buldun? dedi. Burada iki nargile bir yemeğimizin yarı parasına mal olur.

Bu itirazdan sonra, iki nargile ısmarladı. Bize hizmet eden garson yeni gelmiş olduğumuzu anladı ve teklifsiz bir tavırla nereli olduğumuzu sordu. Kendisinden bir şey gizlemedik. Sonra, ben de ondan "Vangelis isminde zengin bir Rum" tanıyıp tanımadığını sordum.

— Vangelis Georgitsis olmasın? dedi.

— Soyadı Georgitsis midir bilmiyorum, ben sadece adını biliyorum.

— O halde iş güçleşti. Bin tane Vangelis bulunur, Georgitsis ise bir tanedir.

— Peki kim bu adam?

— Yirmi sene evvel bu kahveyi o açtı. Bugün Mehmed Ali meydanında Clup Oriental'in sahibidir.

— Zengin midir?

Garson, küçümseyici bir tavırla gülümsedi:

— Terazinin bir kefesine altınlarını koysa, öbür kefesine sizin, gibi dört kişiyi oturtsa, servetine göre siz pek hafif çekersiniz!..

— Yok canım! Peki bu kadar altınla beraber bu adam biraz da kalp sahibi midir?

Garson etrafa bir göz attı, kulağıma eğildi ve yavaşça dedi ki:

— Yeğenleri olan bir sürü kopuğu besler, bunlardan üçü burada, etrafınızdadır.

Mihail bana, başka bir şey söyleme diye işaret etti. Az sonra Mehmed Ali meydanındaki Club Oriental'e doğru salına salına gidiyorduk.

Vakit sabahtı. Kulüp ancak akşamları açılıyordu. Sahibine gelince, kulübe pek geç, saat dokuz, ona doğru uğrarmış, hem her gün de gelmezmiş, çünkü çok yaşlıymış. Fakat oğlu devamlı surette orada kendisini temsil ediyordu.

Benim oğluyla işim yoktu. Bana amcam olduğuna şüphe etmediğim ihtiyar lâzımdı.

Saat dokuz buçukta binanın ihtişamlı merdivenlerinden çıkıyordum. Birinci katta kırmızı kadifeden ağır perdeler, kulübün methalini örtüyordu. Kusursuz livreler giymiş izbandut gibi iki Arap kapıcı perdelerin önünde kaskatı dikilmişlerdi. Adımı hallice bir kâğıt parçası üzerine yazarak kendilerine verdim.

Müthiş üzüntüyle geçen birkaç dakikadan sonra, kırk yaşlarında dev yapılı bir adam çıkageldi, bir lahza beni süzdü ve oldukça yumuşak bir sesle, Rumca kim olduğumu sordu.

— Ben filâncanın oğlu falancayım ve Vangelis amcanın yeğeniyim. Romanya'dan geliyorum.

Adam şaşakaldı. Hayırhah bir tavırla beni uzun boylu süzdü sonra:

— Bir dakika bekleyin! dedi ve kayboldu.

Oldukça uzun bir müddet bekledim. Nihayet dev adam göründü:

— Affedersiniz, dedi, babam bahsettiğiniz zatı tanıyor, fakat bana verdiğiniz adı hatırlamıyor. Başka bir adınız yok mu?

— Var: Gerasimos, vaftiz adım.

— Ha güzel! Giriniz.

Amcazademi takip ederken, tamam, diyordum, partiyi vurduk. Süslü bir dehliz. Geniş bir hol. Sessiz uşaklar. Sonra muhteşem bir salonun kapısı açıldı ve kendimi bir koltukta oturmuş mübarek bir ihtiyarın karşısında buldum. Güzel bir ak sakalla çevrili sakin yüzüne hayran olarak elini öptüm. Başında bir takke vardı. Bir Kolomboy tespihini parmakları arasında çekiyordu.

Beni sağma oturttuktan sonra, gözlerimin içini okumaya çalışarak, dedi ki:

— Demek sen Zoitza'nın oğlusun? Annen sağ mı?

— Sağ, Vangelis amca.

— Ya kardeşleri Angel'le Dimitri, kız kardeşi Antonya?

— Angel dayı çok hasta, ötekiler iyidir.

— Bana biraz Angel'den bahset! Çok hoşuma giden bir adamdı!

Bunu söylerken el çırptı. Bir uşak girdi:

— İki kahve!

Adamın zenginliğini unutarak hararetle anlatmaya koyuldum. Karşımda ancak benim huzurumla canlanan uzak hatıralarının ışığında çocuk gibi coşan bir ihtiyar görüyordum.

Yüzündeki soğuk kibarlık mânası kaybolmuş, yerini bir şefkat duygusu almıştı. Bazen heyecandan titriyordu. Hatta sıra bir seneden fazladır ölümle pençeleşen Angel dayının feci hastalığına gelince gözleri yaşardı.

Böylece beni tanımış oldu ve çok iltifat etti.

— Peki, dedi, neden Gerasimos adını taşımıyorsun?

— Bu isim yalnız nüfus kayıtlarında kaldı. Kimse bana Gerasimos demedi.

— Hem babanın adını kullanmalısın: Velsamis; sonra da Yunan tebaasına geçmelisin. Göster bana pasaportunu.

— Pasaportum yok.

Kendisine "vaftiz tezkeremi" ve askerlikten ihraç kâğıdımı gösterdim. Bunları usulünde buldu:

— Güzel! Söyle bakalım bana şimdi. Mısır'a ne yapmaya geldin?..

— Romanya'da olduğu gibi alnımın teriyle yaşamaya, aynı zamanda yeryüzünün güzel bir parçasını tanımaya.

İhtiyar yüzünü buruşturdu:

— Yok! Daha iyisi var. Sana bu hususta yardım ederim. Eğer bana itaat edersen.

Sonra alaycı bir tavırla sordu:

— Nasıl keseler, ne âlemde?

Cevabımı beklemeden, iki parmağını yeleğinin cebine soktu ve elime sterlin liraları sarılı küçük bir fişek sıkıştırdı. Ayağa kalktı, koluma girdi ve beni oyun salonuna götürdü, burada geniş bir yeşil masanın etrafında yakışıklı baylar, önlerinde bir altın yığınıyla, put gibi hareketsiz duruyorlardı.

İhtiyar bana usulca dedi ki:

— Görüyorsun, insanın bizzat oynaması pek fenadır, fakat başkalarına oynatmak mükemmel şey.

Ve dehlize çıktığımızda esas vaziyetinde duran uşakların gözü önünde beni öptü ve Fransızca:

— Au revoir, Gherasime, dedi.

İçim uğultulu bir hayatla dolu olarak odadan çıktım.

Nasıl hayat? Burada biraz tafsilât vereyim. Hatırlıyorum ki, sokağa çıkınca, hemen gidip beni otelde bekleyen Mihail'le buluşacak yerde, göz

kamaştırıcı Mehmet Ali meydanına arkamı dönerek, doğru denize yöneldim. Bir dakika kendimle baş başa kalmaya ihtiyacım vardı.

Bende "milyoner" bir amcayı "kafese koymaya" gelen adamdan eser kalmamıştı. Onun milyoner olup olmaması artık umurumda değildi. Hatta bana kaç lira vermiş olduğunu bile merak etmiyordum. İçimde çok kuvvetli duygular uğulduyordu.

Evvelâ, sevdiğim yaradılışta bir adamdı. Hem şefkatli, hem de kuvvetli bir adam. Para onun ruhunu öldürmemişti. O, ta en geçkin yaşlarına kadar, daima hayatın büyüklüğünden hemen heyecana gelen bir kalp taşıyan insanların soyundandı. Benim gibi bir yabancıya sefalet içinde yaşadığı seneleri, içinde beslemiş olduğu haydutluk hülyalarını, hakiki birer haydut olan Angel ve Dimi dayıların yanında geçmiş günlerini anlatmıştı ve hayatların en güzelini yaşamış olduğunu itiraf ediyordu. Bir lahza gözleri yaşla dolmuştu. Benim bildiğim, milyonerler ağlamazlar, belki yalnız keseleri için müstesna.

Şimdi ben Mihail'e olduğu kadar bu kudretli adama vurulmuştum. Ona dostumu tanıtmak ve kabil olduğu kadar mahremiyetinde yaşamak için yanıyordum.

Fakat aramıza uğursuz bir önsezinin gölgesi girmişti. Neden alnının teriyle geçinmek ve yeryüzünün güzel ülkelerini görmekten daha iyi şeyler bulunduğunu söylemişti? Bu "daha iyi" ne olabilirdi? Bir kumarhane işletmek mi? Sonra kendisine itaat etmek şartıyla bana yardım etmek istediğini söylemişti.

Ah, kendimi ne kadar bedbaht hissediyordum! İşte sevgi ve şefkatle dolu bir hayat vaadi ki, kötüye çıkacağa benziyordu. Bu adamı anamı sevdiğim gibi sevmeye başlamıştım, üstelik de ona karşı şiddetli bir hayranlık duyuyordum. Onun naçiz bir hizmetçisi olmak istiyordum, daha fazlasında gözüm yoktu. Anamın küçük ölçüde yapmaya çalışıp da muvaffak olamadığı şeyi büyük ölçüde yapmaya mı kalkışacak: Beni uysal ve alelâde bir vatandaş haline getirmek mi isteyecekti?

Bu "daha iyi" saadet burada mıydı?

Kendimin ne kadar ele avuca sığmaz olduğunu biliyor ve bozuşmanın yakın olduğunu hissediyordum. İşin sonu bozuşmadan da kötü çıktı.

Bu görüşme sahnesini, en küçük teferruatına kadar Mihail'e anlattım, sonra kendisine endişelerimi açtım. Bana dedi ki:

— Bu adam fena bir insan olmasa gerek. Ona karşı, anana karşı yaptığından daha makul davranmaya çalış. O senin için çok daha büyük şeyler yapabilir. Sana bir iş temin ederse, kabul et, serkeşlik etme... Daha sonraları, canının istediğini yaparsın. Bitli bir gömlek giymektense temiz bir gömlek taşımak evlâdır. Senden istediği bundan ibaretse ona itaat etmeni tavsiye ederim.

Benden, bundan daha başka bir şey ruhumun ölümüne eşit bir şey istedi.

Önce Mısır'ı görmek arzuma itaat etmekle fena bir şey yapmış olmayacağımı düşünerek, iki gün Mihail'le birlikte dört başı mamur yaşamanın neşesi içinde har vurup harman savurduk. İskenderiye ile civarını ziyaret ettik. Haklıydık. Zengin bir amca "cep harçlığı" diye sekiz tane sterlin lirasını, on kuruş verir gibi elime sıkıştırmıştı. Ne yapmalıydım? Tahtakurularıyla dolu Saint-Georges otelinde kalıp bir ringayla mı karın doyurmalıydım? Hayır. Oradan çıkıp Posta oteline geçtik, iyi lokantalara devam ettik, eşeklere binip resimler çektirdik. Kahve ve nargilelerimizi hep Grand Cafe Grece'de yahut amcamın dediği gibi "bizim kahvede" içiyordum.

Başıma gelen felâkete de bu kahve vasıta oldu.

Bir gün açık kısmında otururken, müzevir bakışlı şık bir genç (sonradan bunun bizim amcazadelerden biri olduğunu öğrendim), gelip omzuma dokundu.

— Gerasimos siz misiniz?

— Evet.

— Amca sizi çağırıyor.

"Amca" kelimesini, bir uşağın "İmparator!" diye seslendiği zamanki edasıyla söylüyordu.

— Nereye gideyim?

— Yarın saat dörtte burada bulunun. Sizi gelip alırım. Bir vaftizde bulunacağız.

Soğuk bir tavırla selâmlayıp uzaklaştı. Mihail bana dedi ki:

— Hapı yuttun.

Gerçekten öyleydi. Amca elden gidiyordu.

Ertesi gün, yakışıklı amcazade arabayla gelip beni aldı. Eve kadar bir tek lâf etmedik.

Zengin insanlara has bir ev. Akrabalar, davetliler, papazlar. Dört beş yaşında bir kızcağızı vaftiz ediyorlardı, Çırçıplak soyulan yavrucak kazana daldırılmak istemediğini var kuvvetiyle haykırıyordu. Nazik bir amca kızı benimle meşgul olmak lütfunda bulunmasaydı, vaftize dalmış bütün bu kalabalık arasında ne işim olduğunu ben de anlamayacaktım. Törenin sonlarına doğru, amca beni kenara çekti:

— Bak, dedi, seni İskenderiye'ye yerleştirmek istiyorum. Sana güzel bir tütüncü dükkânı açacağım. Mükemmel bir ticarettir. Ne yorgunluğu var, ne bir şey. Kârı da bol. Hem tertemiz, derli toplu bir iştir.

Ama, söyle bakayım: Mısır'a yalnız mı geldin?

— Hayır, Mihail'le beraberim, candan bir arkadaş ki...

— ... "Candan arkadaşın"dan vazgeçersen iyi edersin, İkiniz de kopuğun birisiniz. Ben seni adam etmek istiyorum. Anlaşıldı mı? Şimdi, git. Amcazadelerinden biri seni gezdirmek için dışarıda araba ile bekliyor.

Bana bunları söylerken edasında can sıkacak bir taraf yoktu. Hatta bir elimi ellerinde tutuyor ve kararını noktalamak için arada bir hafifçe şamarlıyordu. Muhakkak ki iyi bir adamdı.

Onu çileden çıkararak bana karşı fena davranmaya ben şevkettim. Kabahat bende değildi. Hiç siz bir atı dizleri üstünde koşturabilir misiniz?

Beni arabasında bekleyen amcazade curnalcılık etmedi. Cana yakın yaman bir delikanlıydı. Kendisinden hoşlandım ve ona tabi oldum. Beni konuşturmaya hiç çalışmadan her şeyden bahsetti. Gezintiye gelince, ondan eser yoktu: Daha çok büyük birahanelere uğradık, her türlü içkilerden tattık ve karnımızı mezeyle doldurduk.

Arabamız Mehmet Ali meydanından geçerken bir kaldırımda Mihail'i gördüğüm zaman kafam hayli tütsülenmişti. Bastonunu kaldırarak bana işaretler etti. Ne demek istediğini anlamadım. Ve işi ciddiye alacağını aklıma getirmeden, dostluğumuzu bizim türedi amcazadenin gözleri önüne sermek istemedim.

Araba geçti. Bu bir felâket oldu.

Dostlar yamandırlar. Kalpleri en âşık sevgiliden daha kolaylıkla kırılır.

Arabayı durdurmadığım için Mihail kaldırımda yüreği yaralanmış olarak kaldı. Daha beteri vardı. Bu yürek zaten parça parçaydı. O gün öğleden sonra aldığı bir mektup çok sevdiği bir kadının ihanet etmiş olduğunu haber veriyordu. O yüzden benim hareketimin de kendisine bir başka ihanet gibi görünmesi pek tabiiydi.

İşte vardığı kanaat buydu: Zengin bir aileye girmekten böbürlenerek arabamı durdurup onun gibi bir çulsuzla meşgul olmaya tenezzül etmiyordum. Bana bunları tıpkı böyle söylemek zalimliğinde bulundu. Müthiş üzüldüm.

Bizim amcazadeden ayrıldıktan sonra, otelde onu bulmaya gitmiştim. Tanınmayacak bir haldeydi. Sebebini anlatmak için ortak bütçemize kattığım paradan arta kalan dört sterlini cebinden çıkararak suratıma fırlattı:

— Al amcanın parasını!

Bu kadar nazik bir adamın böyle bir harekette bulunabilmesi için ruhunda müthiş bir fırtına esmekte olduğunu tahmin ettim. Yatağıma uzanmakla

yetinerek ağzımı açmadım. O da kendi yatağına uzanmış, kaskatı bir halde, kesik kesik bana öyle acı ve dokunaklı şeyler söyledi ki, bir an geldi, hiçbir şey işitmez oldum. Makineli bir piyanonun yüksele yüksele bir gök gürültüsü halini alan uğultuları arasında aklım işlemez oldu. Vücudumu soğuk bir uyuşukluk kaplamıştı. Karanlıkta gözlerim açık, ne kımıldayabiliyor, ne de bir kelime söyleyebiliyordum. Nihayet, vücudumdan ter boşandı ve kendime geldim. Işığı yaktım. Mihail gitmişti.

Onu aramaya çıktım.

Tropik kışının güzel bir gecesiydi. İskenderiye bir bayram kılığına girmiş gibiydi, hele merkez kısmı. Işığa boğulmuş kahvelerle birahanelerde seçkin bir kalabalık âdeta birbirini çiğniyordu. Panama şapkaları, fesler, beyaz elbiseler ve bin bir renkli kadın tuvaletleri, gözleri okşayan âhenkli tezatlarla dolu bir halita teşkil ediyordu. Yalnız, her biri kendi hesabına böğüren korkunç makineli piyanolar bu manzaranın zevkini bozuyordu.

Mihail'i bu mesut muhitte bulacağımı ummuyordum. Ondan kaçmış olduğuna emindim. Hatta nerede olacağını bile tahmin ediyordum: Port Napoleon'da.[4] Oraya seve seve gider, Rus tayfaların, hoşlandığı gevezeliklerini dinlerdi. Bu sokakta, yiyecekleri, içecekleri pis ve iğrenç, fakat birçoğunn kasadarı güzel kadın olan meyhaneler, meraklı yabancıya ayak takımı hayatının en çeşitli manzaralarını gösterir. Burada her milletten müşteriler kaynaşır. Birçoğu kumar müflisleridir. Bununla beraber aralarında zeki, alaycı gemi kaptanlarına, yahut "teklifsiz" eğlencelere susamış halis deniz kurtlarına da rastlanır. Adam ayartmak burada yasaktır ve şiddetle cezalandırılır. Ama gene de, kapılara gözcüler koyarak tatbik edilir.

Bu meyhaneci kadınlar, ne kadar rakip olsalar da, menhus çavuş'un geçişini külhanbeyi sözleri haykırarak birbirine haber vermekten geri durmazlar. Bir tekinin bu kaideye riayetsizlik ettiğini işitmedim. Bu da bu "ahlâksız" kadınların bir "ahlâk" duygusuna sahip olduklarını ispat eder. Onlar bunu daha başka şekillerde de ispat ederler ve "namuslu" denilen insanlar bunlardan bir hayli ders çıkarabilirler, ama şimdi bunlardan bahsetmenin sırası değil.

Oraya, içim sızlayarak, arkadaşımı, gönlü ölgün arkadaşımı, aramaya gittim. Sokağın bütün bir parçasını gezdiğim halde onu bulamadım, fakat oradan geçmiş olduğunu haber verdiler. Çünkü şimdiden kendisini tanıyanlar vardı. Daha ilk günden itimat telkin etmeye ve bu kadınlara manevi bir eşitlik havası içinde muamele ediş tarzile dikkati çekmeye muvaffak olmuştu. Bu türlü kadınlar böyle muamelelere açtırlar ve kıymetini takdir etmesini bilirler. İçlerinden bazıları kendisine acıklı itiraflarda bulunmuşlardı, öyle itiraflar ki samimi edasına ancak böyle yerlerde rastlanabilir. Mihail mukabelede bulunmak hissiyle buraya uğrardı.

Bu sefer de oradaydı, fakat hiçbir zaman görmediğim derecede sarhoş olarak. Meyhanede kendisiyle onu ilk defa gören patron kadından başka kimse yoktu. Şapkasını burnuna kadar geçirmiş, kollarını masa üstünde kavuşturmuş, parmakları arasında bir izmarit, konyak içiyordu. Açık kapının çerçevesi içinde beni görünce, girme diye işaret etti, sallana sallana kalktı, borcunu ödedi, dışarıya çıkınca:

— Beni otele götür, diye kekeledi, seni bekliyordum. Bu gece bana bir şey söyleme; ben artık ölmüş bir adamım.

Ertesi sabah, yüzü perişan bir halde, bana dedi ki:

— Dün bir telgraf gönderdim. Cevap ancak kötü olabilir, ama sekiz on gün bu cevabı beklemek zorundayım. Nasıl olsa Habeşistan işi suya düştü. Artık oraya gitmeyeceğim. Çok iyi tanıdığım bir dinlenme yerine, Aynaroz'a gideceğim, orada üç ay sürecek bir murakabe hayatı bana yalnız Tanrı'ya sunulan bahşişe mal olacak. Yiyecekler, köle rahiplerle onların kardeşleri olan, hemen aynı derecede köle Rus köylülerinden gelir. Üç ay müddetle onların tufeylisi olacağım ve yer yüzünde bir şey değişmiş olmayacaktır. Fakat sen ne olacaksın? Amcan sana bir şey teklif etmedi mi?

— Hiçbir şey.

— Bir teklifte bulunursa, sana en küçük bir kurtuluş tahtası uzatırsa, her zamandan ziyade kabul etmeni tavsiye ederim... Üç ay sonra yine görüşürüz. Üzülme! Dün gece fena halde canını sıktığımı biliyorum. Gerçek dostlar bunu da anlamalıdır.

Aynı sabah, Saint-Georges otelinin tahtakurularına döndük. Tasarruf için, paracıklarımızı esirgemek için, yemeklerimizi, üstünkörü, odamızda yedik, nargile içmekten vazgeçtik.

Fakat serseri bu kadar faziletli olmaya gelemez. Parası olsun da harcamasın; bu, ondan canını istemek demektir. Parası olmayınca, o her şeyden vazgeçebilir; olunca da, lânetli saatlerinin intikamını alır.

Onun için bir gün geçmedi ki hasta kalplerimizi teselli için yarım isterimi gözden çıkarmayalım. Çok bedbahttık: Evvelâ ayrılık vardı; sonra Mihail Rusya'dan gelen darbe yüzünden, ben de amcamla tütüncü dükkânı yüzünden azap içindeydik. Artık Mihail'i bir daha görmeyecektim. Onunla münasebetimi kesmem lâzımdı. Sizi seven akrabaların cömertliği işte böyle olur.

Yeni vazifemize uyacak türlü türlü planlar kuruyordum. Başlıca gaye: Mihail'e Aynaroz'da veya cehennemin dibinde bir an önce ulaşmaktı. Anlaşılmaz bir kader daima bizi ayırmak istemişti. Üç yıl önce, beni yüzüstü bırakarak Rus-Japon harbinde gönüllü sıhhiye neferi yazılmak için Mançuri'ye gitmişti. Sekiz ay sonra, cebinde minimini bir haçla geri dönmüştü:

— İşte, demişti, Japonları yenmek için Çarın askerlerimize gönderdiği şey. Japonlar, kendi askerlerine pirinç gönderiyorlardı. Pirinç putu yendi.

Serserilik sanatında acemi olduğum için her gittiği yere peşine katılamıyordum. Fakat bu sanatın ilk kanununun ne olduğunu anlamıyordum: Düşüncenin mikroskobik tahlile tâbi tutulması gereken bir gidiş arzusu.

Ben de bu sanat için yaratılmıştım.

Vaftiz merasiminin bir dahası günü, Grece kahvesinin taraçasında oturduğumuz sırada bizim jurnalci gelip usulca kulağıma fısıldadı:

— Amca, beraberce konuştuğunuz meseleyi ve size verdiği emri hatırlatmak için beni gönderdi.

— Zahmetinize teşekkür ederim..

— Fakat... amcanın arzusuna itaat etmiyorsunuz.

— Nereden biliyor? Sizden mi öğrendi?

İki gün sonra, amca aynı kahveye ansızın çıkageldi ve beni Mihail'le beraber otururken gördü. Herkes kendisine temennalar etti. Ben de hürmetle selâmladım ve arkadaşımın yanından ayrılmadım, beni yanına çağırttı:

— Son defa olarak sana söylüyorum: Bu herifle konuşmayacaksın...

Sözünü kestim:

— Evvelâ onu tanıyor musunuz?

— Lord Crommer'in oğlu da olsa kendisini tanımaya hiç de niyetim yok.

Ve ayağa kalktı:

— Benimle gel!

Turfandalar satan birçok büyük mağazayı beraberce dolaştık, bunlara türlü çerezler ısmarladı. Sonra beni tenha bir sokağa çekerek kucakladı ve dedi ki:

— O dostun olacak hayduttan ne zaman ayrılırsan, beni görmeye gelirsin. Hoşça kal!

— Amca, dedim, madem ki bir haydutla arkadaşlık ettiğimi sanıyorsunuz, buradan gitmeme yardım edin, bir daha benimle meşgul olmak zahmetine girmezsiniz.

Cevap vermeden uzaklaştı.

Bu bana inanılmayacak bir şey gibi geldi. Nasıl: Bana bir tütüncü dükkânı açmaya âmade olduğunu söylerken, beş on lirayı benden esirgemeye gönlü razı olacak mıydı?

Hayır, bana hiçbir yardımda bulunacağı yoktu.

Beni uçurumun dibine fırlatan işte bu kanaat oldu. Mihail de kanaatime iştirak etti. Amcamın bana gücenmesi için sebepler bulunduğundan haberi yoktu. Fakat bu sebeplerin korkunçluğunu kalbini kırmadan arkadaşıma nasıl anlatabilirdim? Bu derece cömert davranmış olan bir amcanın sevgili yeğeni için "bir şeyler" yapmaktan geri kalmayacağına kâni olduğundan, ihtiyarın bu oyun bozanlığını milyonerlere mahsus kayıtsızlığa atfetti:

— Er geç kafana bir avuç sterlin atıp seni başından savacaktır! diyordu.

Ben de bu fikirdeydim.

Şimdi iyi kalpli insanlar bu hikâyenin sonunu öğrensinler ve eğer bu akıbet onları titretmezse, herhalde hayat benim sandığımdan bambaşka bir şey olacak.

Üç gün daha dişimizi sıkıp lüzumsuz masrafları kıstık. Kesemizin dibi görünmüştü. Üçüncü günü akşamı, karanlık önsezilerin tesiri altında, kulüpte amcamı görmeye gittim. Yüksek arzularına boyun eğmeye geldiğimi sanarak beni büyük bir muhabbetle karşıladı. Elimi tutarak dedi ki:

— Nasıl? Anlaşıldı, değil mi? O kopukla vedalaştın mı?

— Amca, ben sizinle vedalaşmaya geldim, hem bana Marsilya'ya ulaşıp orada bir hafta yaşayacak kadar bir para vermenizi rica edecektim.

Sapsan kesilerek ayağa kalktı:

— Defol! Nankör! Bir daha seni burada görmeyeyim!

Oda etrafımda dönmeye başladı. Az kalsın bayılıyordum. Beni dehlize kadar çıkardı.

Otele döndüğümde Mihail'e bu sonuncu teşebbüsün feci neticesini anlattığım zaman, amcamın delirmiş olduğunu ve onun deliliği ikimizi de mahva sürüklediğini söyledi.

Ertesi günü bavullarımızı Saint-Georges oteli patronuna emanet bırakıp Rudolphe hanına taşındık.

Çok çetin yeni bir hayat başladı.

Elimizde yalnız üç sterlin kalmıştı. Arkadaşım bunlardan ikisini pantalonunun kemerine dikti:

— "Demir almak" zorunda kalacağımız gün için, dedi. Açlıktan bitap bir halde bizi hastaneye kaldıracak olsalar bile onlara dokunmayacağız!

Bununla beraber yaşamak lâzımdı. Biz de yaşadık.

Neşe ile işe girişip, üstü kadife kaplı birer tahta hazırladık, üzerine bizim yalancı mücevherlerden seçip seçip iğneledik. Kapkara zemin üzerinde canlı renkler göz alıyordu. Arap mahalleleriyle bayram yerlerini dolaşarak avazımız çıktığı kadar bağırmaya koyulduk:

— Kullühaga erş tarif! Kullü haga erş tarif! (Ne alırsan bir kuruşa!)

Eşeklere binerek Ramleh'e giderken hayvan sahiplerinin ardımızdan koşarak "A-u-a A-u-a!" diye bağırdığı günleri arıyorduk. Fakat serseri, kaderin her cilvesine boyun eğer. Biz de seve seve katlandık. Üstünü de bizim yalancı mücevherler tamamladı.

ilk günü bir sterlinlik mal satmıştık. Topladığımız para hep kuruşlardan mürekkepti. Sonra işlenmiş parçalar olan gerdanlıkları, broşları, bilezikleri ortaya koyduk ve bunları beş kuruşla bir şilin arasında verdik. Bu çeşitler o kadar iyi sürülmedi. Tekrar "Kullü haga erş tarif"lere başladık ve bildiğimiz dört Arapça kelimeyi habire bağırarak işi yürüttük. Genç fellâh kızları ve hatta yaşlıları, hayran kalarak, hemen etrafımızı alıyorlardı. Parası olmayan bacaksızlara da bedava veriyor, pis bir örtünün deliğinden sevinçli bir gözün parıldadığını görüyorduk.

Ticaretimizin yolunda gitmesinden coşarak yoksulluk günlerinde ettiğimiz yeminleri unutup yeni çılgınlıklara girişmeye kalkışmadık mı? Elbette ki kalkıştık. Rudolf hanının tabağını bir kuruşa verdiği bulamacın midemizi bozduğunu ve gecesi iki kuruşa olan yataklarının pek rahatsız olduğunu

düşündük. Sonra bu şartların bizim gibi tüccarlara lâyık olmadığı kanaatinde idik. Kısacası, tekrar Saint-Georges oteline döndük. Hemen ardından da, amcazadelerimi çatlatmak için Grece kahvesinin taraçasında gelsin çubuklar, gelsin rakılar. Hatta onlara nispet eşeklere biniyor ve eşekçilere var kuvvetimizle bağırıyorduk:

— Ramleh'e!

Tabii, işportalarımızla şehir civarını dolaşıp "Kullü haga erş tarif!" diye haykırdığımızı kimse görmüyordu.

Fakat bu "haga"nın ardı çabuk kesildi. Bütün gün dizlerimize kara sular indiği ve bağırmaktan nefesimiz kısıldığı halde artık on kuruşluktan fazla satamaz olmuştuk. Mihail'in Rusya'dan beklediği cevap da inadına bir türlü gelmiyordu.

Ama nihayet geldi bu cevap ve dostumun beklediği gibi çıktı. O zaman Mihail yalancı mücevherleri şeytana havale edip Aynaroz'a gitmeye karar verdi. Paraca, hana başvurduğumuz günden biraz daha halliceydik. Dört sterlinimiz vardı. Bu miktar, kıt kıtına dostumun ihtiyacı olan paraydı. Ben ne yapacaktım?

Çok şükür, bir gezgin satıcı geri kalan yalancı mücevherlerimizi satın almaya talip oldu. Ona bunları iki sterline bıraktık.

Mihail bana sordu:

— Nereye gitmek istiyorsun?

— Fransa'ya.

— İki sterlinle mi?

— Bir de cesaretim var.

Aynı gün, çarşıda amcama rastladım. Yalnızdı. Hemen yanına koşup selâmladım ve bana iki sterlin vermesini rica ettim. Beni ne görmek, ne de cevap vermek istiyordu. Peşini bırakmadım. Canını sıktım. Nafile. Hiç istifini bozmadan yoluna devam ediyordu.

— Bari bir sterlin verin!

Cevap yok. Bakmıyor bile.

— Yarım sterlin verin!

Boşuna. Beni görmüyor. Fakat ertesi gün otele Pire'ye kadar bir güverte bileti ile bir sterlin gönderdi.

Beni adam etmek için açmayı teklif ettiği tütüncü dükkânına Mihail'i tercih ederek kendisini üzmüş olduğum için, burada, ruhundan af diliyorum.

Viyana, Ocak, 1930

Ölümsüzlük

On altı sene kadar oluyor, Yunanistan'a gitmek için İskenderiye'den Arcadia vapuruna binmiştim. İtalyan-Türk harbi sıralarındaydı. Çanakkale boğazı kapanmıştı. En iyi dostlarımdan birinin Köstence'ye giden gemilerden birinde ağır hastalanarak Pire veya Atina'nın sefil bir hastanesine yatırıldığı ve orada günden güne eridiği söyleniyordu. Yardımına gidiyordum.

Arcadia vapurunda bir Perulu ile tanıştım. Sporcu tavırlı bir melezdi. Birinci ve ikinci mevki müşterileriyle teklifsizce vakit geçirerek türlü beden hareketleri yapıyor, fakat daima işi komik olmaya çalışan bir parsa toplamaya döküyordu. Hakikatte bana acıklı halini anlattı, parası yoktu ve benim gibi kamarasız, güvertede yolculuk ediyordu.

İtalyanca konuşuyordu. Adı Domenico idi. Bu sağlam yapılı, adali yüzlü, cin gözlü adam "hafifçe tırtıkladığı" turistlerin kendisini küçümsediklerini anladığından, güvertenin aşağılık yolcularına karışmayacak kadar onur sahibi de olduğundan dört elle bana sarıldı. Çabucak dost olduk ve birbirimize itiraflarda bulunmaya başladık. İşsizliğe abone olmuş bir atletizm profesörü ve... yankesici olduğunu öğrendim. Birinci mesleğini gözlerimle görerek kanaat getirmiştim: Gerçekti. İkincisi ise bana haber veren o oldu. Bu da gerçekti, para çantamı araklamayacağına kendisiyle bahse girince, üst üste üç gün çantamı "vurdu". Ustalığına hayran oldum.

— Evet, elimden çok şey gelir, ama ancak pek büyük bir para sıkıntısına düştüğüm zamanlar hürriyetimi tehlikeye koyarım. Bugüne kadar polisin eline düşmedim.

Pire'de, gemiden inerken, ne yapmak niyetinde olduğumu sordu. "Hasta ve belki de ölüm halinde bulunan bir arkadaşı arıyorum. Kendisine yardım etmek istiyorum!"

— Çok güzel! dedi. Sen dürüst bir adam olmalısın. Haydi arkadaşını beraberce arayalım. Sıkıntıda ise usta işi bir vurgun yaparım ve bütün

parayı ona veririm; sonrası Tanrı'ya kalmış... Atina'da bir iş bulacağımı umuyorum. Sen Rumca bilirsin, ben bilmem. Belki senden faydalanırım.

Ürkerek:

— Aman ikinci mesleğinde de benden faydalanmaya kalkma da! dedim.

Melez homurdandı:

— Bu işleri ben tek başıma yaparım. Senin gibi acemilerle böyle işlere girmeyeceğime emin olabilirsin.

İki gün, Pire ile Atina'nın bütün hastanelerini araştırdık, arkadaşımın izine rastlayamadık. Aramaktan vazgeçtim.

Bütün "cins" serseriler gibi muvazenesiz olan Domenico, çılgınca bir hayat yaşıyor, tutum nedir bilmiyor ve yarınını asla düşünmüyordu.

Çizgisi kusursuz beyaz pantolonu, alpaga ceketi, güzel hasır şapkası ve yeni ayakkabılarıyla onun düzgün kılığı yanında ben havı dökülmüş elbiselerimle bir leke teşkil ediyordum... Yoksa zihniyet bakımından pek de aykırı düşmemiştik. Yunanistan'ın cömert gökleri altında fazla tasalanmıyorduk; bir yandan iş ararken, ben Yunanlarla konuşarak, Domenico kadınlara sataşarak "tergaliya"ları kemire kemire geçinip gidiyorduk, ta gündelik bir drahmiyi ödeyemeyecek hale gelip de hancı bizi kapı dışarı edinceye kadar.

Yeni tanıştığım bekâr bir kayıkçıya bundan şikâyet ettim. İyi kalpli adam bizi kendi kulübesine çağırdı, biz de memnuniyetle kabul ettik, ama bu ilk gecenin ertesinde, üstümüzde arpa tanesi gibi iri bitler bulduk! Dehşetli kafası kızan Domenico oynadığı "centilmen"lik rolünü unutarak, sokak ortasında, yolcularla dolu gezinti yerinde hart hart kaşınıyor, vahşi vahşi bakıyor ve şapkası ensesinde, durmadan tekrarlıyordu:

— Bitleri sevmem! Bite tahammül edemem!

Hey gidi! Sanki ben severmişim, tahammül edermişim gibi. Ama neylersin?..

— Ne olursa olsun! dedi, Bir iş arayacağım; buluncaya kadar da açıkta yatacağım!

Sözünde durdu ve Atina'ya yaya gitti. Onu bir hafta göremedim.

Ben gene cömert kayıkçının konukseverliğinden faydalanıyor, biraz iş buluyor, daha iyisini bekleyerekten iyi kötü geçinip gidiyordum. Derken bir gün Domenico çıkageldi!..

Neşe içindeydi, hem artık kaşınmıyordu. Bütün dişleriyle gülerek bana iki sterlin gösterdi:

— Haydi! Bitlerle badanacılığın cehennemin dibine... Benimle Atina'ya gel. İkimiz bir numara yapacağız ve para kıracağız!..

— Numara mı? dedim. Beni palyaço mu yapacaksın?

Beyrut'ta ve Şam'da bir arkadaşın beni bir pandomima kumpanyasında oynatışını hatırladım; cellât, kaba prens veya apaş rollerinde mutlak bir sükûtla kendimi gösteriyordum...

— Hey Tanrım! dedim. Daha ne kılıklara sokacaksın beni?

Domenico:

— Kılık mılık yok. Sen amatör "boksör" olacaksın. Bense "profesyonel". Sen bana meydan okuyacaksın, ben kabul edeceğim, suratına birkaç tane indireceğim, seyirciler gülecek, çünkü seyirciler tiyatroya gülmeye hazır olarak gelirler. Yarım saatlik bir gösteriş: Sana on, bana on beş frank! Her akşam ikimize bir sterlin lirası, mükemmel bir şey! Güldürmek için de sen birebirsin: Cılız, kansız, tüy gibi bir adamcağız. Ağzına kuru fasulye taneleri doldurursun ve yalancı dişlerini yere tükürürsün.

Yalancı dişler mi? Vallahi az kalsın sahicileri de tükürüyordum.

Sahneye çıkmadan önce, yakışıklı, cazip, atlet yapılı Domenico bana haber verdi:

— Dikkatli ol! Sana hızlıca vuracağım, çünkü patron hileye gelmez; fakat düşün: yarini saat içinde on frank!.. Dişini sık!

Gel de sık bakalım, hey canını yandığımın, korkudan elin ayağın tutmazken!

Saf yürekli seyirciler, bu dövüşe çıkmaya cüret eden karikatürü daha görür görmez makaraları koyuverdiler. Hakem bizi takdim etti, el sıkıştık. "Profesyonel" beni, önce konuştuğumuzdan fazla bağırttı. Sonra eldivenler ve... haydi boksa!

Hay şeytan götürsün! Daha ilk yumruğu yemeden şakır şakır terliyordum. Üstelik de evvelâ benim hücuma geçmem lâzım geliyordu. Domenico gülmemek için kendini zor tutarak korunuyordu! Buna hiç ihtiyacı yoktu. Keyfi istediği kadar benimle oynadı, sonra çeneme indirdiği bir yumrukla ağzımdaki fasulyeleri boşalttı ve beynimi yerinden oynattı.

"Dövüş"ten önce böyle kararlaştırmış olduğumuz için değil, ayakta duracak halim kalmadığından yere yıkıldım.

Hakem saniyeleri saymaya başladı. Daha doğrusu böyle olduğunu tahmin ediyordum, çünkü, kafam sersemlediği için bir şey işitmez olmuştum ve zavallı adam alkışların gürültüsünden faydalanarak saniyelerini uzatmak zorunda kaldı. Endişelenen Domenico, seyircilere arkasını döndü ve bana seslendi:

— Yeter, fratello, kalk.

Eksik olma, fratello... Kalk, kalkabilirsen, ama gel gör ki, kafamın içinde dünya bir değirmen taşı gibi dönüyor.

Nihayet, sallana sallana kalktım ve seyirciler yaşla gülerken, hangi günahlarımın kefaretini ödediğimi kendi kendime soruyordum.

"Dövüş" yeniden başladı. Perulu biraz daha mâkul davrandı, tabanları yağlayarak kaçmamdan korktuğu için elinden geldiği kadar kolladı, beni bir sağa sektirdi, bir sola kakıştırdı, sonunda dişlerimi yerinden oynatan bir yumrukla işimi bitirdi.

Perde inerken, acıdan gözlerim kararmış, çenem zedelenmiş, dilimi ısırmış bir halde kulislere kaçtım. Kahkahalarla alkışlar bir rüyadaymış gibi kulağıma geliyordu; halk haykırıyor, sahneye çağırıyordu; bir daha çıkmaya razı olmadım.

Cellâdım:

— Gel teşekkür edelim, fratello, diyordu. Lâzımdır. Meslek icabı!

— Gidin başımdan Tanrınızı severseniz, ben meslek falan bilmem!

Ertesi gün, odamızda, bana kafam sanki pelte haline gelmiş ve kazan kadar olmuş gibi geliyordu. Kaburgalarım ağrıyordu. Ekmeği ısıramıyordum. Bohçamı dürdüm. Domenico'ya:

— Ben gene badanacılığa dönüyorum, dedim. Yarım saatte kazanılan on franga karnım tok!

— Dur, dedi. Cebimde bir spor kurumunun teklifi var: Talebelerine atletizm dersleri vermemi istiyorlar. Kabul ediyorum. Bana tercümanlık edersin. Gör bak ne rahat yaşayacağız.

Âlâ. Haydi bunu da yaşayalım bakalım.

Gerçekten bir serseriye lâyık günler yaşadık. Açık havada, büyük bir avlunun düzenlenmiş zemininde, talebeler birer birer gelip kaburgalarını kırmak sanatını öğreniyorlardı. Bunlar, her sınıftan gençlerdi, en zenginlerden tutun da işten canları çıkan işçilere kadar.

Domenico güreşmeyecek, sadece güreşin nasıl yapılacağını gösterecekti. İşte, müdürün gözleri önünde, çocukların her birini bir iki dakika zarif bir şekilde kavrıyor, sonra onları aralarında güreştiriyor veya kendilerine izahat veriyordu, ben onun sözlerini Yunanlara tercüme ediyor ve berikilerin sorduklarını da profesöre söylüyordum.

Fakat bu saçmaları bir yana bırakalım.

Bu kurumun tüysüz azaları arasında, arkadaşlarından daha yaşlı bir talebe, otuz yaşlarında, çok uzun boylu, çok zayıf, bıyıklı, gülünç tavırlı ve

peygamber yüzlü bir "ihtiyar", Haralambo adında biri vardı. Kenarda durur, güreşleri devamlı bir dikkatle seyreder, habire cigara içerdi. Bizim Perulu ona "tahammül edemez", hayli içerler ve "öğrenme" sırası ona gelince, melez, adamcağızın kemiklerini kırardı.

Zavallı Haralambo uysal bir adamdı, elinden geldiği kadar sesini çıkarmadı, fakat sonunda müdüre şikâyet etti. Müdür bana: "Profesöre söyle," dedi, "kendisini talebelere ders versin diye tuttuk; canlarını çıkarsın diye değil."

Domenico gülmeden kırıldı:

— Ma que, "ders" caro mio! Bu soytarı çobanlıktan başka bir şey yapamaz! Atletizm onun ne kemiklerine, ne de otuz yaşına göre değildir.

Ben de bu fikirdeydim, ama dostumdan daha ilerisini görüyordum. Bu uzun ve ciddi evliya yüzü, bu samimiyet, bu öğrenme arzusu, fenalığa tahammül hususundaki bu tevekkül... Hayır, diyordum, bu adamın kalıbı altında bir şeyler gizli olmalı.

Gerçekten, bir şeyler gizliydi. Güzel bir şeyler. Daha doğrusu...

Fakat hükmü size bırakmayı tercih ediyorum:

Bir akşam, Domenico'dan ayrılarak talebelerin çıkmasını bekledim ve Haralambo'nun peşine düştüm. Bir sokak dönemecinde yanına sokuldum:

— Benimle bir kahve içer misiniz, Kir Haralambo.

O da benim kadar fakir kılıklı olmakla beraber, beni tuhaf tuhaf süzdü ve canımı sıkan bir tereddüt ânı geçirdi. Sırık gibi dimdik durarak sert bir bakışla yüzüme baktı; ona dostça gülümsedim ve başkalarından gizlediğim manayı okusun diye gözlerimi gözlerine diktim. Kendi âlemlerini kendi yaratan insanların ne acayip mahlûklar olduğunu tecrübemle biliyordum.

Gevşek bir sesle:

— Nasıl isterseniz... dedi.

Sonra, kahve fincanları karşısında sordu:

— Benimle kahve içmek ihtiyacını neden duydunuz?

— Ne bileyim... Siz hiç böyle ihtiyaçlar duymadınız mı?

Mahcup olmuş göründü, dudakları hafifçe kımıldadı:

— Evet, bir vakitler.

— Ben bugün de duyuyorum. Fena bir şey mi bu?

— Fena veya iyi, sizin bileceğiniz iş, fakat ne işinize yarıyor bu?

— ... Bazı insanlar beni alâkadar ediyor.

— Fena bir alâka. Bütün insanlar aynıdır.

Kuvvetle:

— Doğru değil! Bütün insanlar aynı değildir, dedim.

Şaşarak:

— Ya, dedi.

Ve iri gözlerini açtı, sonra alaycı ve ciddi bir tavırla ilâve etti:

— ... Aynı değildir?.. Öyleyse, arkadaşınız profesöre söyleyin, o eşeğin biridir.

Bu sözler üzerine Haralambo kalktı, elimi sıktı ve beni yüzüstü bırakıp gitti. Bu sözler karşısında şaşkınlıktan ağzım açık kaldı.

Domenico'ya bir şey söylemedim, fakat Haralambo'ya karşı daha insanca davranmasını rica ettim; müdürün kızarak bizi defedebileceğini, sonra yeniden bitlerle haşır neşir olacağımızı söyledim.

İnsanlığından veya korkudan, Domenico daha insaflı davrandı ve bundan sonraki derste adamcağıza çok daha sabırla muamele etti. Haralambo bu

harekete karşı derin bir minnet duydu. Beni bir kenara çekerek, evine beraberce gitmemizi rica etti.

Benim istediğim de buydu. Gittim.

Dizleri üstünde yemek yiyen bekârlara mahsus yağ kokuları sinmiş tozlu geniş bir odada, kitaplar, kırık dökük eşyalar, el yazıları, çamaşırlar, karmakarışık her tarafa saçılmıştı.

Bezgin bir tavırla dedi ki:

— Bu karışıklığa aldırmayın. Ne karım var, ne de maddi intizam hissim; kafamda başka şeyler var.

Haralambo bir prens gibi konuşuyordu. Bana nezaketle yer gösterdi, pis bir ispirto ocağı çıkardı ve erbap işi iki kahve pişirip baştan savma yıkanmış fincanlara koydu.

— Suyum bol değil, diye özür diledi, fakat çekinmeden içebilirsiniz, hasta değilim...

Sonra, apansız, iskemlesine uzanarak ve bir cigara tellendirerek, âlimane fakat samimi bir tavırla aşağı yukarı şunları anlattı:

— Evet, insanlar birbirine benzemezler; bir takımı eşekten farksızdır. Madde ile iktifa ederler. Ben bunlardan değilim. Beni alakadar eden ruhtur. Yani, nasıl? İnsan böyle bir hayvan gibi yaşayıp en küçük bir iz bırakmadan yıkılıp gitmeli mi? Böyle şey olmaz, bu hiç yaşamamış olmaktan beterdir. Hayat demek arkada bırakılan iz demektir, senin bir ruha sahip olduğunu ispat edecek budur; bunu ispat edemeyen adam sadece bir hayvandır. Onun içindir ki bir iz bırakmak gayesiyle ben elimden geleni yaptım, fakat muvaffak olup olmadığımı bilmiyorum. Bunu bilenler beni ciddiye almıyor, deli sanıyorlar; halbuki normal bir insan olduğumu pekâlâ görüyorsunuz. Size kendi yazmış olduğum bir piyesi, iki perdelik bir dramı okuyarak bunu ispat edeceğim.

Bir kâğıt yığını aldı, başladı.

Ve bitirdi. Fakat ben hemen hemen hiçbir şey anlamamıştım. Edebi Yunan dilini bilmiyordum. İki saat içinde, bütün anladığım şey, okuyuşunun seçkin, manalı ve yüz hareketlerinin zengin olduğuydu. Bir dram aktörüydü.

Eseri hakkında fikrimi sormadı, buna sevindim.

Karanlık basmıştı. Haralambo, kendisi kadar sönük bir gaz lâmbası yaktı.

— Kabul ederseniz yemeği beraber yiyelim, dedi, hemen masaya ekmek, zeytin ve salata çıkardı. Hepsi temizliği şüpheli cinstendi.

Şakır şakır terliyordu, gömleğinin düğmelerini çözdü, biz yemek yerken, boynunun derisine bakıyordum: Bir parşömen yaprağı gibi gergin ve şeffaf, yukarı aşağı kayıyordu. Gözleri odanın karanlık bir noktasına dalmıştı. Karnını doyurmak ona bir angarya gibi geliyordu. Hülya kuruyordu.

— Bu, yaptığım işlerin bir kısmıdır. Hoşunuza giderse size daha başka birçok şey gösterebilirim. Meselâ eski tiyatrolarda ses tertibatı hakkında bir yazım var. Yarın sabah gelin. Sizi Akropol harabelerinde dolaştırayım.

Ertesi gün, muayyen saatte gittim. Aksine, bu sefer de, hiçbir şey anlamadım. Onun âlimane düşünceleri bana Aristo'dan okunan bir parça gibi geliyordu.

Bana uzun uzun anlattı: Tamamıyla zihni olan güzellikten, Yunan mimarisindeki muhtelif üslûpların menşeinden bahsetti, bir abidede kaybolmuş olan şu veya bu parçanın eskiden ne şekilde olduğunu izah etti, Akropol müzesinde bulunan şeyleri bir bir tarif etti. Sonra, Dionysos tiyatrosunda dolaşırken, koltukların mermerine kazılmış isimler hakkında bir kulağımdan girip ötekinden çıkan bir sürü şeyler anlatan Haralambo akustik (ses yayılımı) bahsine geçti. Tiyatronun bulunduğu yerde toprak altında oyulmuş kocaman bir koğuk gösterdi, haykırdı ve ayakları dibinde bulunan deliğe kulağımı koymamı söyledi. Eski çağ tiyatrosuyla akustiki hakkındaki tafsilâtı tam bir saat sürdü.

Düşünüyordum:

— Bir şey anlamadığımı fark ediyor mu acaba?

Hayır, fark etmiyordu. Anlattıkları benim için değil, kendi ruh âlemini tatmin içindi. Dudakları ateş içinde, yüzü pırıltılı, sesi hırıltılı, gözleri iki bin yıl geriye bakan Haralambo artık sadece bir ruhtan ibaretti, maddesi uçup gitmişti. Ben onun nazarında bir vesileden ibarettim.

Bilmiyorum neden, ancak öğleyin benden ayrıldı. Saat ikide tekrar buluştuk. Tezeus tapınağıyla Sokrates'in hapsedildiği iddia olunan yeri gezdik, buralarda da bir sürü lâfla kafam şişti, cahil olduğum için bunlardan bir şey anlamadım.

Bununla beraber, bu adamın ne diye atletizme burnunu soktuğunu merak ediyordum. Filozofi ile kaburgalarını kırmak sanatı arasında ne gibi bir münasebet buluyordu.

Ayni günün akşamı, evinde oturduğumuz sırada, Haralambo bir keman çıkardı ve yanağını çalgıya dayayarak, gözleri baygın, uzun uzun gıcırdattı. Fena halde canım sıkıldı!

Yorgun düşerek dedi ki:

— Bütün bunlar güzel şeyler fakat anlaşılması kolay değil. Güzel sanatlar, filozofi büyük adamlar tarafından yaratılıp zevk alsınlar diye insanlara sunulmuş güzelliklerdir. Güç iş bu. Onun içindir ki, atlet olmaya karar verdim: Canlı plâstik sanatı –vücut güzelliği hıfsıssıhhası– her zekânın harcıdır.

"Mektepte beden terbiyesinden iyi not alırdım ve demir gibiyim. Olimpiyat oyunlarından birinde bir birincilik kazanmaya muvaffak olursam, cemiyetimiz, ölümümden sonra bana bir heykel diker. Ne de olsa bu da bir izdir, bir ruh sahibi bulunduğuma, bir nevi ölümsüzlüğe eriştiğime delâlet eder."

Haralambo alnından sızan terleri sildi.

Birkaç gün sonra, bir güreş dersi sırasında, Domenico müdürle bozuştu, talebelerini bu sefer hiç de zarif olmayan bir şekilde boyunduruğa almaya

kalkıştı ve biz yeniden açıklar livası olduk.

O zaman ona Haralambo'nun derdinin ne olduğunu anlattım: "Ölümsüzlük."

Tasalı olan ölümsüzlük profesörü, gevezeliğe hevesli olmadığını gösteren bir tavırla omuz silkti.

— Bitler olmasaydı, ölümsüzlüğe bir dereceye kadar katlanılabilirdi, dedi.

İki gün Domenico surat astı ve konuşmadı. Üçüncü gün, erkenden uyandı. İlk defadır ki benden önce kalkıyordu. Yüzü yeşilimtraktı. Cigara içerek mihaniki bir tavırla giyindi. Sonra sükûnetle bütün ceplerini yoklamaya koyuldu; mektuplar, müsveddeler, notlarla dolu kâğıtçıklar çıkardı ve hepsini yırttı; bir cep defterinden, inceden, inceye gözden geçirdikten sonra birkaç yaprak kopardı. Nihayet doğrularak, baş parmağıyla şahadet parmağını burnuma dayadı:

— Bu iki parmağı görüyor musun? Ha, görüyor musun bunları?

"İşte gene öyle sıkıntılı anlarımdan birini yaşıyorum ki yoksulluktan kurtulmak için hürriyetimi tehlikeye koymak zorundayım. Onun için bugün bu iki parmaktan bütün sanatlarını, bütün maharetlerini göstermelerini isteyeceğim! İyi korunan bir cebe dalarak beni sefaletten korumalarını isteyeceğim!.. Bu ne demektir, biliyor musun?"

Domenico kan bürümüş gözleriyle bana bakıyordu.

— Evet, dedim, müthiş bir şey olmalı...

Sözlerimi heceledi:

— Müt-hiş-bir-şey-ol-ma-lı... Müthiş değil, korkunç, öldürücü bir şey! Korku, tehlike bahis mevzuu değil. Fakat kalbim ve nefesim duruyor, kanım zehre çevriliyor! Bir canavar oluyorum. Parmaklarımı bir yabancının cebine daldırdığım zaman bu iki parmağın cehennem ateşinde yandığını hissediyordum. Domenico çalmak zorundadır ve onun hırsızlığı zenginlerinki gibi kanunun himayesinde değildir.

İki adım gerileyerek göğsüne bir yumruk indirdi:

— Büyük sanatkâr benim, rahat koltuklarında oturup sanat yapan bütün o ciğeri beş para etmezlerden daha büyüktür benim deham! Benim sanatım, amansız bir savaştır.

Durdu. Odanın ortasında bir iskemlede oturmuş, başını elleri arasına almış, dirseklerini dizlerine dayamıştı. Sükûnetini bulmaya çalışıyordu...

Sonra, sönük bir sesle ve gitmek için ayağa kalkarak:

— Atina ile Pire arasındaki elektrikli trende dolaşmaya gidiyorum. Bir vurgun yapmaya çalışacağım. Ama pek müsait şartlara rastlarsam o zaman. Başı havada dolaşan bir sürü turist var. Muvaffak olursam yarın akşamdan önce beni görürsün, aksi halde mesleğimde ilk defa olarak yakalandığımı anlarsın.

Ertesi sabah, Domenico fırtına gibi geldi, önüme elli drahmi attı. Beni kucakladı ve bir daha dönmemek üzere giderken, nefes nefese, dedi ki:

— Senden ayrılıyorum! Hoşça kal! Senin Haralambo ölümsüzlüğü hayat ötesinde arıyor; bu türlü ölümsüzlük benden uzak olsun!

Monton-les-Sapins, Mart 1927

Sotir

Tren Köstence istasyonunda durdu. Öğle vaktiydi. Adriyen, yüzü paltosunun içine gömülmüş, yürümeye koyuldu. Fırtına vardı. Rüzgârın kasırga halinde sürüklediği kalın kar tabakaları sokakları kudurmuşçasına süpürüyordu.

Ötede, beride, başı sarığın şalına tamamıyla gömülmüş, sırtında kuşağa kadar inen perişan bir ceket, ayağında bacak bileklerinde sıkılan rahatsız bir şalvar, fakir bir Türk veya başka bir Balkanlı görülüyordu. Adriyen bir lahza duruyor ve onları acıyarak gözleriyle takip ediyordu. Ovidius meydanında, Makedonya lokantasında yerini kendisine gösterecek bir tek adama rastlamadı. Tabelalara bakarak bir hayli dolaştı. Büyük bir kitapevinin camekânında, gösterişli bir şekilde teşhir edilen güzel bir tablo gördü: Bu bir kış manzarasıydı. Soğuğa aldırmadan, onu uzun boylu seyretmekten kendini alamadı: "Evet," diye düşündü, "güzel bu, güzel bu. Ama tek başına güzel ne ifade eder?"

Kitabevinin köşesini dönünce, Makedonya lokantasıyla karşılaştı, girdi ve doğruca, patronun bulunduğu kasaya gitti.

— Sotir, Daçya vapurunda çalışır sakallı bir tayfa, buraya uğrar mı?

— Evet, her zaman, fakat yemeklerden sonra, kahve içip lâf etmek için.

— Güzel, ben yemeği burada yiyeceğim ve onu bekleyeceğim.

Paltosunu çıkardı, bir masaya oturdu, yemek ısmarladı.

Daçya vapuru Köstence ile İskenderiye arasında sefer eden devlet malı dört güzel gemiden biriydi. Adriyen ertesi günü bu vapura binecekti. Sorduğu tayfa, Sotir, bu geminin kilercisi ve ancak deniz emekçilerinin şeref verdikleri meyhanelere devam edenlerin rastlayabilcekleri o milletlerarası acaipliklerden biriydi; o "çenebaz"lardan ve bitip tükenmez hikâye anlatıcılardan değildi, onun şaşırtıcı tezadları vardı: Kabiliyet, iş çıkarma

kudreti, dürüstlük, bir hayli zanaatlarda türlü bilgiler; öte yandan, yaman bir kararsızlık, itaatsizlik, öfkeler. Hesapsız kaptanların biri bir gün ona:

— Sotirciğim, emrim altında beş sene rahat dursan, seni ikinci kaptan yapardım.

Deyince şöyle cevap vermişti:

— Küflenmekten korkuyorum, kaptanım. Hem ikinci ve sizin "emriniz" altında olmak değil de birinci ve kendi emrim altında olmak istiyorum. Bana emrettiğinizi aklınızdan geçirmeyin.

Doğru söylüyordu. Ancak öyle vazifeler kabul ederdi ki, bir kere işinin mahiyetini anladı mı, kimse karışmadan tek başına ve mükemmelen idare edebilsin, biri karışmaya kalktı mı basardı istifayı.

Adriyen onu geçen yaz, Sinaya'nın bir işçi lokantasında tanımıştı. O sıralarda baş gösteren ihtilâlci hareket hakkında çıkan acı bir münakaşa sırasında Sotir ona teklifsizce hitap ederek damdan düşer gibi sormuştu:

— A. mısın, S. misin? (Anarşist mi, sosyalist mi?)

— Ben kurucuyum. Yalnız yıkmak iştahlısı değilim, diye cevap vermişti.

— Bunun için gerekli vasıtalara sahip misiniz?

— Onları biz kendimiz yaratacağız.

— Sizin yeni kuracağınız dünyada herkese yer olacak mı?

— Herkese, yalnız boş gezenler müstesna.

— Ya! Öyleyse ben orada yokum. Boş gezmeyi severim ben.

Ve boş gezmeyi seven bu adam baştan ayağa alçıya ve toza bulanmıştı. Adriyen bu sözü bir kahkaha ile karşıladı.

— Ya, dedi, sevsinler böyle boş gezeni!

Güneş batmadan önce bu Krallık sarayı sayfiyesinin muhteşem korularında bir gezinti yapmak için beraberce çıktılar. Adriyen, içinde kaynaşan macera insiyakiyle, kendisinden çok yaşlı olan bu adama derhal bir yakınlık duydu. Ve yufka yürekli bir maceracı olan Sotir de, bu saf yürekli delikanlıda aynı derecede şefkate âşık bir çırak bulduğunu anlamakta gecikmedi. Sotir'in bütün benliğinde –bir pazar akşamı dağdan inen o neşeli kafileler gibi– hudut tanımayan, yeryüzünü vatan bilen ve gidiş gelişleri başlıca gıdaları olan bütün yerinde durmaz insanların neşrettikleri o yüksekliğin havası teneffüs edilirdi.

Koruda, bitip tükenmek bilmez gibi görünen ıssız bir yola girmişlerdi, işte o zaman Adriyen, ömründe ilk defa, büyük bir hürriyetçi sesin boğuk çınlamasını işitti. Bu, insan ihtirasları içinde en asilinin, ihtiras şeklinde belirdiği zaman, İncil havasına bürünen mistik ilânıydı: Kendi iradesiyle hareket etmek ve ölümden daha acı olan her türlü zorlamalardan kaçınmak. Hiç farkında olmadan bu ihtirası içinde, taşıyan, fakat insanları bildiği bir isimle yaftalamak isteyen Adriyen sordu:

— Demek anarşistsiniz?

Arkadaşının kendisini daha iyi anladığını sandığından biraz inkisara uğrayan Sotir cevap verdi:

— Hayır, anarşist değilim, sadece hürriyeti seven bir insanım, halbuki anarşistler hürriyeti sevmezler, yahut da sevdiklerini sanırlar. Anarşistler hür insanlar değildirler, onlar anarşisttir, yani: İntizamsız insanlar. Halbuki bu dünyada her şeyde bir nizam vardır, hatta hürriyet aşkında bile. Ben hür olmayı severim, fakat kimseyi benim gibi harekete zorlamam. İnsanların en çoğu köle olmak için doğmuşlardır. Hür bir ruha sahip olmak kolay değildir. Yarın da, hatta on asır sonra da kolay olmayacak. Köle olmak demek iş zincirini kemerine bağlı taşımak demek değildir. Hür adam olmak da kendi hesabına çalışmak veya hiç çalışmamak manasına gelmez. Köle, hayvandır; daha dünya kurulalıdan beri emir altına girmesi mukadder, aşağılık bir malzemedir, her şeyden önce, aşağılığa boyun eğen, meziyetsiz bir malzeme. Hür adama nispetle köle, bereketli toprağa nispetle kumluk yer gibidir. O cansızdır, ancak başkalarının iradesiyle harekete gelir, tıpkı rüzgârların keyfine tâbi olan kumlar gibi. O zaman hareketleri körü körünedir ve felâketli bir hal alabilir Her şeyi kaplayıp ezer. Bir imparatora

veya krala, yahut da bir demokrata veya demagoga basamaklık eden kölelik işte budur. İster kenar mahalleler halkı olsun, ister bir parlamentoda toplanan daha mahdut insanlar olsun, daima kuvvetli bir elin hükmü altındadırlar. Bu türlü insanlar ancak iki türlü yaşayış şekli tanırlar: Hükmetmek veya hükmedilmek. Bu da kendisine emreden başın kabiliyetine bağlıdır. Bu iki tahakküm arasında hürriyetten nasıl bahsolunabilir?

Adriyen, biraz mahcup, sordu:

— Sizin düşündüğünüz hükümet şekli nasıl olmalı?

Sotir omuz silkti:

— Böyle bir şey düşünmedim.

— Fakat bu tam manasıyla anarşi demektir.

— Tam manasıyla değil. İktidar mevkiine çağırıldıkları takdirde anarşistler, her şeye rağmen hükümet teşkil edeceklerdir, çünkü dünya idare edilmek ihtiyacındadır. Aksi halde, bir hükümet onların zararına olarak, anarşist olmayanlar tarafından kurulacaktır. Her iki halde de hürriyetten eser kalmayacaktır. Anarşist telâkki ideal cemiyeti mükemmel surette tarif etmiştir, fakat bu hayatta vücut bulmak zorunda kaldı mı, idealinin kötü bir karikatüründen ibaret kalacaktır: Bir delinin eline verilmiş ince bir ipek tül.

"Hürriyet, oğlum, gerçek hürriyet, ahenk demektir. Dövüşsüz, söğüşsüz bir gelişme. Bu, ancak yıldızların hareketlerinde görülür, orada yüce buyrultu, kusursuz ve yanıltısız buyrultu hüküm sürer. Yeryüzünde, onu, kemaline, aşka yakın bir derecede, ancak, insanlardan daha az çapraşık olan mahlûklarda bulacaksın. Turnaların nasıl yaşadıklarını bilir misin?

"Turnalar ideal bir topluluk hayatı yaşarlar. Sürülerinde her biri kendi keyfine göre hareket eder, yiyip yememekte, uyuyup uyumamakta, tek veya çift ayak üstünde durmakta hürdür ve yalnız bir hükme boyun eğer; aşka. Kırlarda, yazın uyuşturucu koynunda uyukladıkları sıralarda bir nöbetçi uyanık durur ve icap edince, tehlike işaretini haykırır. Sonra, sonbahar geldiği ve şimal rüzgârı tüylerini okşamaya başladığı zaman,

mahzunlaşırlar. Birkaç gün sonra, umumi bekleyiş ortasında, ani ve keskin bir çığlık ardından ilk havalanış, sürüyü elektriklendirir, topluluğu temelinden sarsar. Sıcak memleketlere doğru akın emri, kendinden cinsin dehasını taşıyan tarafından verilir, o ucu önde olarak yayvan bir açı şeklinde teşkil edilen kafilenin daima başında bulunur.

"İşte insanlar için temenni edebileceğimiz tek hürriyet, bizim hiçbir zaman sahip olamayacağımız gerçek anarşi. Çünkü, biz turnalardan üstünmüşüz, diyorlar."

O akşam bir daha buluşmamak üzere ayrılmışlardı. Bir patronun hesabına badanacılık eden Adriyen, birkaç gün sonra, yeni bir yapının kendisini beklediği Bükreş'e ansızın gönderilmişti. Bununla beraber Sotir'in izini bulmaya muvaffak olmuştu. İbrail'de bir tayfa ile münakaşa ederken arkadaşının eski deniz kurdu mesleğine dönmüş olduğunu tesadüfen haber almıştı. O sırada Sotir'in Daçya vapurunda bulunduğunu da öğrenmişti.

Adriyen yemeğini bitirmişti. Bir kahve istedi ve cigarasını yakarak, seyahatinin hülyasına daldı, bu, birkaç gününü yolda geçirerek lokanta ve otellerde hizmetine bakılacağı için kendini her türlü kaygılardan uzak sanan işçinin zararsız bir zevkidir. Kapının yanında oturmuş, bütün yeni gelenleri gözleriyle takip ediyordu. Arkadaşının kendisini orada görünce nasıl şaşacağını düşünerek bir çocuk sevinciyle gülümsedi.

Sotir yalnız geldi ve Adriyen'in farkına varmadan masasına sürünerek geçti. Beriki onu eteğinden tutup çekti ve kilerci, dönünce, gerçekten şaşakaldı:

— Vay, sen misin? Nereden çıktın, yahu? diyerek Adriyen'in uzattığı eli hararetle sıktı.

— Evvelâ şuraya, yanıma otur. Sana söyleyecek çok şeyim var.

Ve garsona seslendi:

— Sotir'e bir, bana da bir kahve!

Sotir onu boğacakmış gibi elleriyle işaret ederek:

— Demek sen adamı böyle asarsın, ha delikanlı diye çıkıştı.

— Ah, dostum, buna en çok üzülen ben oldum. O geceden iki gün sonra, bizim patron beni ansızın Bükreş'e gönderdi. Benim turnalar gibi hür olmadığımı pekâlâ biliyordun. Ama bugün bir kuş kadar hürüm.

Sotir, alaycı bir tavırla, sordu:

— Ne kadar zaman için?

— Heyhat! Biliyorum! Hatırlatma bunu. Bir an için iş zincirini unutup seninle beraber bulunmanın tadını kabil olduğu kadar tam çıkarmak istiyorum.

— Beni o kadar çok mu seviyorsun? dedi.

Kırçıl kıllarla kaplı başını Adriyen'e doğru eğiyordu.

— Evet, Sotir, seni seviyorum; o zamandan beri hep seni düşündüm. Sen iyi bir dostsundur, değil mi?

Ve dostluk için yaratılmış yüreğinin bütün samimi muhabbetiyle elini sıktı.

Sotir, alaycı tavrını bıraktı:

— Yanılmıyorsun. Evet, Adriyen, iyi bir dostum, herkes için değil, bilhassa senin için. Ben de, acaba ne oldu diye sık sık seni düşündüm. Burada ne işin var, söyle bakalım. Yoksa böyle bir zamanda Köstence'de iş aramaya mı geldin?

— Yok, burada değil, kabil olursa Mısır'da.

— Mısır'a mı gitmek istiyorsun. Sahi mi?

— Sahi. Sen ne dersin?

— Ne zaman gitmek istiyorsun?

— Yarın akşam, Daçya ile... ve seninle beraber!

— Demek Daçya'da çalıştığımı biliyorsun?

— Evet, İbrail'de öğrendim ve bu beni cesaretlendirdi. Seyahati senin yanında yapacağım, ister misin?

Sotir, cebinden, kapağının içi pamuk dolu süslü bir Mısır cigara kutusu çıkarıp Adriyen'e uzattı. Genç adam cigaraların güzel kokusunu içine çekti:

— Böyle israflar yapıyorsun, demek?

— Ben her istediğimi yaparım, fakat ancak yapabileceğim şeyi isterim; bu kutunun fiyatı Mısır'da yalnız bir frank otuz santimdir.

Sonra, cigarasının dumanlarını iştahla çekerek, gözleri sokakta, Adriyen'in sorusuna gevşek bir sesle cevap verdi:

— Dostum, bu çılgınlık hakkında bütün düşündüklerimi şimdi sana söyleyemem, çünkü yaptığın muhakkak ki bir çılgınlıktır. Başka diller biliyor musun?

— Rumca konuşurum, o kadar.

— Mısır'da Rumca konuşulur, fakat sen ilk çılgınlıktan sonra akıllanacak adamlardan olmadığına göre başka diller de öğrenmelisin: Fransızca, İtalyanca. Dahası var. Dil bilsen de bilmesen de daima sıkıntı çekeceksin. Tabii, meramını anlatabilirsen sıkıntın daha az olur. Ama başlıca mesele tek başına üzülmek ve başkasını üzmemektir. Ardında ağlayabilecek birini bırakıyor musun?

— Şimdiden ağlayan birini.

— Anan mı?

— Evet.

Sotir, arkadaşının yüzünde teessürünü okudu ve parmağını açık bir yaraya dokundurduğundan şüphe etmeyerek durdu. Bir an sustuktan sonra, daha ileri gitmek istemeyerek, avutmaya çalıştı. Sordu:

— Hiç deniz gördün mü?

Evi hakkında hazin düşüncelerin tesiri altında üzgün bir hal alan Adriyen, iştahsız cevap verdi:

— Hayır, hiç görmedim.

— Pekâlâ, öyleyse çıkalım buradan.

Rüzgâr biraz kesilmişti ama müthiş soğuk vardı. İki dost deniz kıyısındaki gezinti yerine doğru yürüdüler. Adriyen'in teessürü belliydi ve arkadaşını daha yeni tanımaya başlamış olan Sotir beceriksiz hareketinden dolayı pişmandı. Onu neşelendirmeye çalıştı, fakat öteki ancak nezaketen cevap veriyordu. Bir dönemeçte, deniz, iri köpüklü dalgalarıyla, ansızın gözleri önüne serildi. Bulundukları yüksek yerden, göz, uzaklarda daha karanlık denizle karışan karanlık ufkun yandan fazlasını kavrıyordu. Kıyıya çarpan dalgaların gürültüsü kulaklarına ürpertici aralıklarla geliyordu. Adriyen, hazin düşüncelerine rağmen bu karamtırak ve hareketli geniş ovanın manzarasından heyecanlanarak durdu.

Karşısındaki adamı ilk intibayla ölçmek istiyen Sotir sordu:

— Ne duyuyorsun?

— Şimdiden geminin üstünde olmak ve etrafımı sularla çevrili görmek isterdim.

— Korkmuyor musun?

— Yok, korkmuyorum... Bu kadar geniş, bu kadar uzak ufuklar olabileceğini asla aklımdan geçirmemiştim; denizin ortasında ufuk çemberi herhalde pek muhteşem olmalı diye düşünüyorum. Böyle, bir gemide günlerce ve gecelerce denizin ortasında kaybolmak! Herhalde bu unutulmayacak bir manzara olmalı, değil mi?

Sotir cevap verdi:

— Evet, ama bunu görmek herkese nasip olmaz.

Ve şöyle düşündü: "Bedbaht, felâketlerinin sonu olmayacak!"

Adriyen:

— Bu sonsuzluğu biraz daha kuytu bir yerden seyretmek isterdim. İnsan burada soğuktan donacak.

Sotir dostunu kolundan tutup çekti ve beraberce Gazino'ya doğru yürüdüler. Kapıda, burasının neresi olduğunu bilmeyen Adriyen, kılavuzuna hayretle baktı:

— Buraya girmek mi istiyorsun?

Öteki başıyla tasdik ederek kapıyı açtı, böyle yerlere her gün giren bir adam alışkanlığıyla döner kapıyı itti ve Adriyen, ihtişamı gözleri kamaştıran ve bütçeyi sarsan o birinci sınıf salonlardan birinde buldu. Bu saatte müşteriler azdı. Sotir bir köşede, denize bakan dehliz yanında bir masa intihap etti ve plâstronu pırıl pırıl yanan fraklı garson koşup gelince "bir şişe Medoc şarab" ısmarladı.

Şaşkına dönen Adriyen:

— Sotir be, dedi, deli misin, bu kıyafetimizle buraya girilmez; hem müthiş pahalı bir yer olsa gerek!..

— Gözü doymazların ödeyeceğimiz haracı kabul etmelerine imkân verecek kadar temizdir kıyafetimiz.

"Konsomasyonun pahalılığına gelince, eh, çocukcağızım, içten kederlenmiş bir dostu oyalamak için insan bundan çok daha pahalı çılgınlıklar da yapar!"

Adriyen kilercinin gözlerinde o zamana kadar bilmediği garip bir ateş gördü. Hâlâ kara ve vahşi bir sakalla çevrili tunç rengi uzun yüzü, bu sıcak salona girelinden beri terden pırıl pırıldı. Sotir güzel kır saçlarını örten şapkasını çıkardı ve yorgun bir hareketle alnını sildi. Adriyen onun elini tutup sıkarak:

— Seni üzüyorum, değil mi, dostum dedi; affet beni. Korkunç şüphelerim var, fakat senin yanında kendimi öyle iyi hissediyorum ki! Sık sık sebebi belli olmayan hüzünlere kapılıyorum. Daima yalnız dostlukta biraz teselli bulabildim. Ve sen bir dostsun, Sotir, hissediyorum. Gerçek bir dostu ben çabuk anlarım.

Sotir, inanmadığını gösteren bir gülümseme ile sordu:

— Dostların oldu mu?

Adriyen hararetle atıldı:

— Yalnız bir dostum oldu ve hâlâ dostumdur.

— Nerede şimdi?

— Kahire'de. Şüphelerimi yenen de zaten onu görmek arzusudur.

Garson şarabı getirdi, şişeyi açtı ve yapmacıklı tavırlarla kadehleri doldurdu.

Kadeh tokuşturdular. Sotir, bardağını elinde tutarak aynı şüpheci ifadeyle dedi ki:

— Kahire'deki dostunun sıhhatine!

Ve içindekini bir yudumda dikti.

Adriyen:

— Sotir, bana inanmıyor musun? dedi.

Öteki dostça sordu:

— İnanmak istiyorum, ama yanılmadığına emin misin?

— Seninle yanılmadığıma ne kadar eminsem.

— Çok güzel. Peki bu dostu benimle paylaşmak ister misin?

— En büyük arzum budur. Birbirini seven iki adam arasında herkesi alacak kadar yer vardır. Yalnız söyle bana, Sotir, dostluktan mahrum musun?

Sotir, çenesini avucuna dayadı, âdeta gülerek cevap verdi:

— Hayır, mahrum değilim, evvelâ en emin olan kendi dostluğum var, bir de...

— Bir de?

Şişeyi göstererek tamamladı:

— Bir de şu içki?

Adriyen gözlerini açtı.

— Fakat bu söylediğin çok fena! Ne demek istiyorsun?

— Canını sıkmadan sadece şunu demek istiyorum ki dostluk için yaratılmış bir adam camekâna kapatılmış bir çiçek gibi ömür sürer.

— Demek dostluğun varlığına inanmıyorsun?

— Öyle bir şey söylemedim; dostluğa seyrek rastlanır, fakat onu inkâr etmek güneşi çamurla sıvamaya kalkmak olur; ama gene de biz dünyaya nefes aldığımız kendi ciğerlerimizle beraber olduğu gibi bel kemiğimize yapışık bir dostla birlikte gelmeyiz. Dostluğa köle olan ancak bu efendisinin ciğerleriyle nefes alır. Sen de bana bu kölelerden biri gibi görünüyorsun, ben de öyleydim, bugün de bir hasrete bağlı alarak öyleyim, zira er geç efendimiz bizi terk eder. Her insan yüreğinin tâbi olduğu değişmeler neticesinde bizden ayrılır, çok kere de yürekten daha kuvvetli hâdiseler, bazı da kendi hatalarımız buna sebep olur.. İçli insanların sevgisi ölçü bilmez; fazla sıkarken boğabilir.

Sotir kadehini ikinci defa doldurdu, tokuşmadan içti ve Adriyen'in henüz bir yudum alınmış kadehini doldurdu. Birer cigara yaktılar. Tayfanın hareketlerinde mihaniki bir hal vardı, zihni uzaklarda gibiydi. Adriyen onun sözlerini can kulağıyla dinliyor ve susuyordu. Arkadaşının ıstırap çektiğini

görüyordu. Öteki, gözleri bir hayale dalmış olarak, kendi kendine konuşur gibi devam etti:

— Fakat bir insanı böyle bir iptilâyla seven adam, güzel olan her şeyi aynı kuvvetle sever, onun sevgisine hedef olabilecek dostluktan daha az dönek şeyler de vardır. Bir sanata sahip olan, kendini bu sanata verir, ıstırabı dış dünyaya karşı onu tamamıyla kayıtsız bırakacak derecede kuvvetliyse şaheserler yaratır. Benim gibi tabiatın yaratıcı bir istidat sahibi kılmadığı kimse de, sevgisinin kaynakları henüz tükenmiş değilse, kayıtsızlıkları içinde ebedi olan sayısız yeryüzü güzelliklerinin hayranlığına bütün kalbiyle atılabilir. Fakat sevgi kaynakları tükenince, insan insana karşı en çekilmez bir mahlûk olur ve hayatı bir taştan daha faydasız hale gelir. Ama sevme gücü yerinde duruyorsa, kâinatı kucaklayabilir. İç kaynaşmamızın zincirleri kırılıp düştüğü zaman, sevgi duruyorsa, hayatımız bir yıldızınki kadar hür olur. Fakat çetin şeydir bu! Ne de olsa çetin şeydir! Biz bu türlü hürriyetten faydalanmak için yaratılmış değiliz, çünkü yıldızlardan daha çapraşık bir yaradılışımız var. Biz acı duyarız, onlarsa duymaz. Hem sade acı olsaydı! Ademoğlu ve hatta hayvan, birer İçtimai mahlûktur, o yüzden cemiyeti elinden almak kadar acı şey olamaz, hele ona çok derin köklerle bağlı bulunursa.

"Ben cemiyeti umursamadım, şimdi de öyleyim. Yeryüzünü, seyahatleri tatlı avareliği severim. Birkaç dil öğrendim, dünyanın bir hayli yerini dolaştım. Cenup Amerikasının pampa'larında çiftçilik ettim. Meksika'da binlerce ördek yetiştirdim. Biraz flüt çalarım. Bir gün gibi geçen yirmi yıl içinde ben yalnız nebatlarla, hayvanlarla, vahşi tabiatın güzellikleriyle ve afetleriyle, tüfeğim, flütüm ve eşsiz can sıkıntımla söylemiştim. Adamlara da işim düşmedi değil: kendimi müdafaa etmek için. Yıpratıcı fakat sevilen bir işin verdiği zevkleri, çalışan adamın hakkı olan avare dolaşmaları tattım. Bir öküz gibi çalışırdım, ta sabanın üstüne bitap yıkılıncaya kadar; ayılayım diye yüzüme su serperlerdi. Sonra mahsul avuç avuç altınla mübadele edilip de dinlenme vakti erişince, insanlardan uzağa kaçar, samanlar içine uzanır, orada, saatlerce, bazen günün doğuşundan batışına kadar, bana hayatı vermiş olan esrarlı kuvvetlere kendimi bırakırdım. Artık hayatla ilgim, kâh bir hatıradan, kâh bir başkasından fışkıran ve uyuşuk, serseri dimağımın mahsulü seyrek kıvılcımlara münhasır kalırdı. Çiftlik köpeklerinin ulumalarıyla 'içeri gelin' işaretini veren mutad silâh sesi beni hakikate

çağırdığı zaman bir gün mü, yoksa bir asır mı geçmiş olduğunun farkında olmazdım.

"Fakat insana ait şeylerin bir sonu vardır. Birbiri ardından çok sevdiğim iki insanı kaybettim. Kadınım olmuş bir kadınla kardeşi. İkisini de sıtma götürdü. Artık hep yalnız ve tehlike içinde yaşayacaktım. İşte günün birinde patateslerimden ve altınlarımın uyandırdığı iştahların yarattığı emniyetsizlik havasından usandım. Her şeyi satıp savdım. On bir senelik çalışmamla meydana getirmiş olduğum küçük bir servetle okyanus yolunu tuttum. Kolunda gabardini, başında güzel fötr şapkası veya gözlerine kadar çekilmiş kasketi, pırlanta yüzüğü, markalı akik yüzükle bir milyarder gibi kurumlanan o baylardan biri olmuştum. Köprüsünde kaptanın elini sıkıyor, yemek odasında İspanyolca lâtifeler ediyor ve salonda, saltanat içinde doğan ve bir sokağın adını ancak ana dilleriyle sormasını bilen ahmaklarla eğleniyordum. Sonra Madrid'de, Paris'te, Londra'da canım sıkılıyordu. On sekiz ay müddetle, dünyanın en adi sosyetesiyle, meslekleri tembellik olanlarla düşüp kalktım; sonra birdenbire heyecanlarımı kumarda aramak hevesine kapıldım. Oynadım ve patateslerimle on bir senede kazanmış olduğum paranın dörtte üçünü gösteriş uğrunda kaybettim. Nihayet içim rahat etmişti. Muvazenemi tekrar bulmuştum.

"Yalnız fakirlikte saadeti bulan insanlar vardır. Ben onlardanım. Elimde kalan parayla Meksika'nın yolunu tuttum, en tehlikeli bir bölgede küçük bir çiftlik satın aldım, arada kuluçka makineleriyle ördek yetiştirdim. Bu memlekette on bin ördeği büyütmek için pek bol olan sudan, bir de onları kötü niyetli kurşunlardan korumak için üç sağlam tüfekten başka bir şeye ihtiyaç yoktur. Benim tüfeğim altı tanesinin yerine geçerdi, ama onu daima benim hizmetimde olan öteki iki tüfeğe çevrili tutmak zorundaydım, bu da kolay iş değildi. Bunu hazin bir tecrübeyle öğrendim. Dört sene içinde kaybettiklerimi yerine getirmiştim, fakat bir gece, karakol gezmeye çıkarken karnımın ortasına bir kurşun yedim. Ertesi sabah, ördekler yerindeydi, fakat kemerimdeki altınlar uçup gitmişti, ben de ağır yaralı ve yalnızdım. Ümidimi kesmedim; oralarda bunlar alelade vakalardandır. İyileştim. Bu sefer, adam yerine etrafıma sekiz köpek aldım. Dana gibi iri ve kendi kuyruklarım yiyecek kadar yırtıcıydılar. Üç sene işler yolunda gitti. Ben de oturduğum memleket ve köpeklerim gibi yabanileştim. Yeniden biraz para biriktirmiştim ve önümde satılmaya amade birkaç bin

ördek vardı. Bunların getireceği para azımsanacak bir şey değildi. Fakat tahmin etmediğim şeyler de vardı. Ve en beklenmedik şey kasırga denen o gök afetlerinden biri şeklinde çıka geldi. Korkunç bir şey oldu bu. Çiftliğin üst katına çekilmiş, felâketi, aciz bir vaziyette seyrediyordum. On beş saat sonra, on iki bin ördekten elimde ancak yedi yüz kadar kalmıştı. Kasırgayı takip eden mezar sükûneti içinde, sersem sersem yüzüyorlardı. Köpeklerimden eser yoktu. En acındığım da buydu: Bunlardan biri benim için her şeyimden kıymetliydi. Felâketlerimin hepsini unuttum, bu dostun kaybını asla unutmayacağım; zira, muhakkak ki, yaradılışın esrarına vahim hatalar karışmış olmalıdır. Hayvan olmaya müstahak kimseler insan kılığına bürünüyor da öte yandan insanlarda nadir bulunan meziyetlere sahip mahlûklar sözden mahrum birer hayvan şeklinde dünyaya geliyorlar.

"Şimdi dostum, içelim, bu Tanrısal içkiyi içelim ve... hayatı yaratarak onu içinden çıkamayacağımız kadar çapraşık hale getirene hamdolsun!.. Kabahat bizlerde. Aklımız bize anlaşılmazı anlamak için değil, sırf ağaçlara çarpmayalım diye verilmiştir."

Sotir içti ve şakacı bir tavır aldı. Fazla içli görünmek istemiyordu. Adriyen pek az içiyordu; buna karşılık hesapsız sigara tüttürüyordu. Dostunun sözlerinden çok hoşlanıyordu, fakat acaba o kendi kendine yetiyor mu diye merak ediyordu ve sordu:

— Demek sen dostsuz da yapabilirsin?

— Evet, benden kaçtığı zaman! Zaten başka ne yapabiliriz ki? Diz çöküp yalvarmak mı? Yalvaran adam merhametten başka bir şey elde edebilir mi?

— Fakat yalnızlık insana azap olur...

— Tabii azap olur. İçli insan zaten ne zaman azaptan kurtulur ki, fakat asıl güzellik de buradadır.

— Istırapta mı?

— Evet, ıstırapta!

— Demek sen faziletlisin...

— Hiç de değilim. Fazilet, içli adamlarda, ümitsizliğin sığınağıdır, bense hiçbir şeyden ümit kesmiş değilim...

Adriyen sözünü tamamladı:

— Yahut bir çilekeş.

— Çilekeş hele hiç değilim. Ben bir zevk adamıyım (Bu cümleyi üzerinde ısrar ederek söylemişti); hürriyetin azamisine erişebilmiş olan adamın zevki. Dostluğa bayılırım. Onu bulmadım değil. Sonra kaybettim. Geri dönmesini beklerken, bütün ihtirasımla onu düşünüyorum. Boş saatlerimde, odamda yalnız bulunur veya ıssız bir yolda giderken kaybedilmiş dostluğun hatırası hüzünlü çerçevesi içinde karşıma çıkınca, acılarımı unutur, bütün hakikati unutur, kollarımı uzatır ve bütün benliğimle sevilen hayale kendimi veririm. O zaman yaşanmış, fakat hayatın zalimliği yüzünden devam edememiş anları tekrar yaşarım. Kin beslemeyen kalpler için bu zevk daha tamdır, çünkü hatıralar onlara bütün adiliklerinden ayıklanmış olarak gelir. Zaten ulvi ve yüce dediğimiz şeyin ancak düşüncede, arzuda mevcut olduğunu biliyorum ve bütün idealistler yaşları ilerleyince aynı şeyi öğrenirler. Sen şu anda düşündüğüm insan olmayabilirsin, fakat bu, beni sana içimi dökmek zevkinden alıkoyamaz. Dostluk sahip olduğunuz zaman güzelse, sizden kaçtığı zaman da daha güzeldir. Kapalı bir gökte güneşin kıymeti daha çok anlaşılır, İçli insanların dostluktan mahrumiyete haykırmadan, gözyaşı dökmeden katlandıklarını iddia etmiyorum, fakat hislerin güzelliğini daha ziyade arttıran da acı değil midir? Seyahatler, doğuştan seyyah olan benim gözlerimde bütün ihtişamını, ben bir yapı işçisi olarak toprağa bağlıyken alır. Birkaç aylık bir işçilik hapsinden sonra bir kır yolunu tuttuğum zaman, bana öyle gelir ki, yeryüzünün bütün kuşların etrafımda sanki "yaradan"ı söylemektedirler. Fakat insan bu modern işkence yerlerinden pek kolaylıkla yakayı sıyıramaz ve işte o zamanlar hatırayla yetinmek lâzımdır. Mahrum bulunduğunuz şeyin arzusuyla yanmak, tatlı bir hasretin ağırlığı altında inlemek, bütün benliğini tatlı bir hatıranın kapladığım duyarak elinden aleti düşürecek kadar kendinden geçmek, işte benim "hafakan basması" dediğim budur!.. "Hafakan" hayattan lüzumundan fazla şey bekleyenlerin en iyi arkadaşıdır. Bize sadık kalan ve içimizi tamamıyla doyuran bir o vardır... Bana öyle geliyor ki, sen de bu hoşnutsuzlardan birisin, Adriyen. Yolun çetin olacak.

Adriyen hayretle atıldı:

— Fakat hiçbir zaman bir dosta fenalık yapmayacağım.

— Bir dostu kaybetmek için ona fenalık yapmaya hiç ihtiyaç yoktur. İnsan dostunu, bir sevgiliyi kaybeder gibi, sevmekte devam ederken de kaybeder... Neden oldu, nasıl oldu bilmeden, birdenbire kendini yalnız bulur... İlk önce insan bunun farkına varmaz, tıpkı yanında biri varmış gibi konuşmaya devam eder, sonra, hakikat kendini belli eder ve insan inanmak istemez. Sonra da inanır ve boyun eğer. Öyle mi? Evet, öyle!

"O zaman hayatların aynı zamanda en kötüsü ve en güzeli başlar. En kötüsü, çünkü hâlâ büyük dostlukların her köşe başında peydahlandığını ve her adamın dost olabileceğini sananlar var. Muhabbetle sıkışan eller, gülümsemiş yüzler görülür, istasyonda öpüşenler olur ve insan düşünür: 'Bunlar dosttur! Ya ben? ben de bir dostum!' Sen de elini hararetle sıkan ve sana biraz muhabbetle söz söyleyen ilk yabancıya kendini verirsin. Ona içini açarsın, neredeyse ağlayacaksın ve seni sadece o pazar beraberce bir bilardo partisi yapmak için aramış olan zavallı adam, çıldırdın mı, diye yüzüne bakar? O sana işlerinden, sevgilisinden, son maçtan bahsedecekti, sense ona kalbini açıyor ve vazifen olmayan işlere karışıp onun kalbinden de bahsediyorsun! Amma da kaçık adam ha! 'Böylece, yüz kere kırlangıcı görüp bahar geldi sanırsın ve sevginin gülünçlüğüne düşersin! Fakat şuursuz duyguların acı kıvranmalarından sonra sükûn, rahatlamış bir yüreğin, başka bir yüreğin tesellisi gelir. En büyük matemler insanın hemen koluna kara bir bez geçirdikleri olmadığı gibi en öldürücü acılar da ilk anda duyulanlar değildir. Sükûnet içinde yine ıstırap çekeceksin, fakat bu ıstırabın gizlenmesi icabedenlerden olduğunu bileceksin, çünkü insanlar ancak kendilerinin de anlayabildikleri felâketlere karşı alâka gösterir ve yardım ederler. Efendiden bir tüccara bir dostunu kaybettiğinden bahse kalkarsan, sana bir dostuna yüz frank ödünç verip de geri alamayışından beri artık dostluğa inanmadığı cevabını verebilir. Ve dünya tüccarlarla doludur. Halbuki sen bilirsin ki ardından ağladığın sevginin para ile hiçbir alâkası yoktur, olsa olsa uğrunda bütün paranı hemen çıkarıp vermekle alâkası olabilir. Bu suretle insanları birbirinden ayıran uçurumu öğrenir ve anlaşılmamış acının doruklarına çıkarsın. Fakat orada uzun boylu kalamazsın! Uğradığı kayıplara ve bir daha oyuna dönmemek için yaptığı

kat'i vaitlere rağmen, gene kumar masasına oturan ve kudurmuşçasına oynayan azgın kumarbaz gibi sen de çıktığın yüksekliklerden inerek yeniden talihini denersin, onun gibi seni de, sükûnet ve ölçüyü unutturan ufak tefek muvaffakiyetler cesarete getirecek, esaslı oynayacak ve gürültüyle kaybedeceksin!.. Zira her şeyde olduğu gibi dostlukta da aşağılık takım vardır: İstasyonlardaki öpüşmelerin, muhabbetli el sıkışmaların ve sevimli gülümsemelerin, yalancı elmaslar gibi herkesin harcı olan ucuz gösterişlerin dostluğu. Nice nice defa okunmuş suyu Malaga şarabı ve herkesin dostunu hakiki bir dost sanacaksın! Ve her seferinde dostluğun, kalbi ve dimağı bir gececik veya bir gezinti esnasında ziyaret edip kaçan ve bütün çağırışlarına sağır kalan ilham gibi bir şey olduğu kanaatile tek başına kaldığını göreceksin. Ancak birçok düşmelerden ve birçok ayılmalardan sonradır ki, sallana sallana doğru yolu bulacaksın. Fakat bu dönemece dikkat etmeli! Bu katlanışı lânet ederek yapmalı. İnsan kör olunca ışığa lânet etmez, onun hatırasıyla yaşar. Kalbinin belki peydahlandığı günden beri tohumunu gizlediği dostluk kaybolan dosta garaz bağlayanlardan değildir, çünkü o ruh cömertliğinin özüdür, tıpkı, oğlu kendisini dövüp sokağa attıktan sonra da onu sevmekte devam eden anaların sevgisi gibi. Dünyayı dolaştığın halde seninkine benzer bir ruh bulmayabilirsin, bu, tesadüfün sana hizmette bulunmak istemediğinden başka bir şey ispat etmez: insan kalbini bir erkeğe, bir kadına verdiği kadar kolaylıkla vermez. Yenir cinsten olan her yemeği yer gibi her güzeli de sevebiliriz, fakat bir dosta tapmak için onun ulvi özgeciliği kendinde taşıması lâzımdır, tıpkı güneşin açılmak için şafağı bekleyen bazı çiçeklere yaptığı gibi. Eğer hayatının mesut bir yol kavşağında, hasret çektiğin, dostluğa kavuşursan, artık onun mevcudiyetinden bir daha şüphe etmemeli ve onu kaybettiğin zaman sızlanmamalısın. Bu dostluğu kaybettikten sonra da, onun, ardında bıraktığı ışıklı izle yaşayacaksın, bu iz tabiatı güzelleştirir ve senin yalnızlığını ümitle doldurur, tıpkı terk edilmiş genç kızın kendisini mahvetmiş olan aşkın yemişini karnında taşımanın ümidiyle yaşaması gibi. Nereye ayağını basarsan, onun geçişinin izlerine rastlayacaksın! Her yerde düşüncen ona, doğru dönecektir, çünkü onun aşkı olmadıkça kâinatın bütün güzellikleri soğuk kalır. Güzel gün korularda ve kırlarda bitip tükenmeyen yalnız dolaşmalar, duygularımızı dölleyen büyük aşk olmadıkça nedir ki? Boş ve hazin şeyler! Karasevdalıların intiharı mayısta, ekim ayından daha sık olur, çünkü tabiatın dirilişi karanlık düşüncelerinin muzlim ufuklarıyla bağdaşamaz.

"Aşkın beslediği büyü bizim içimizdedir. Dışımızda ise sonsuz duygusuzluk!"

Dipnotlar

[1] Fransızların kiosque (köşk) dedikleri açık yerde kurulan küçük ve zarif dükkân, ki henüz bizde ayrı bir adı yoktur. (ç.n.)

[2] Tarapana: Darphane (Türkçe kelimenin bozulmuş şekli). (ç.n.)

[3] Arabaki: Arabacı. (ç.n.)

[4] Port Napoleon: İskenderiye'de denizcilerin neşeli mahallesi. (ç.n.)